(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

सर्वोच्च न्यायालयाचा अहवाल

[2023] 8 एस. सी. आर.

प्रकाश निषाद उर्फ केवट झिनक निषाद विरुद्ध

महाराष्ट्र राज्य

(फौजदारी अपील क्र. 1636-1637/2023)

19 मे 2023

[न्यायमूर्ती बी. आर. गवई, न्यायमूर्ती विक्रम नाथ आणि न्यायमूर्ती संजय करोल,]

पुरावा-परिस्थितीजन्य पुराव्याचे प्रकरण-सहा वर्षांच्या मुलीवर लैंगिक अत्याचार करण्यात आले, तिची हत्या करण्यात आली आणि तिला 'नाल्यात' फेकण्यात आले-अपीलकर्त्याला संशयाच्या आधारे अटक करण्यात आली -त्याच्यावर आय. पी. सी. च्या कलम 376,377,302 आणि 201 अन्वये दंडनीय गुन्हे केल्याबद्दल आरोप ठेवण्यात आला. सोबतच कलम 302 अन्वये आरोपासाठी दोषी ठरवत फाशीची शिक्षा सुनावण्यात आली - (पुराव्यां) ची अचूकता- मानण्यात आले की : घटनाक्रमांमध्ये खूप मोठे अंतर होते ज्यामुळे अपिलकर्त्याच्या दोषाकडे निर्देश करणारी परिस्थिती नव्हती (खूप दूर होती) - प्रकरणाची तपासणी करणाऱ्या यंत्रणेकडून अनेक अनियमितता आणि बेकायदेशीरपणा-अपीलकर्त्यावर लादलेले आरोप सिद्ध झाले नाहीत-खालील दिलेल्या न्यायालयांचे आदेश बाजूला ठेवले आहेत -दंड संहिता, 1860-कलम 376, 377, 302 आणि 201-फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973-कलम 53A-फौजदारी कायदा.

फौजदारी कायदा-अपीलकर्त्याचे प्रकटीकरण निवेदन ज्या भाषेत केले गेले होते त्या भाषेत नोंदवले गेले नाही आणि अपीलकर्त्याला पूर्णपणे अज्ञात असलेल्या भाषेत नोंदवले गेले , ज्याचे मजकूर देखील वाचले गेले नाहीत आणि त्याला समजावून सांगितले गेले नाहीत, त्यामुळे न्यायाच्या हेतूची कोणतीही हानी झाली असे म्हटले जाऊ शकते का?- मानण्यात आले की : होय-अपीलकर्त्याला मराठीमध्ये कसे वाचावे आणि लिहावे हे माहित नव्हते-कथित प्रकटीकरण निवेदनाच्या अवलोकनाने असे दिसून येते की ते मराठीमध्ये नोंदवले गेले होते आणि तपास अधिकाऱ्याने अपीलकर्त्याला त्याच्या स्थानिक भाषेत म्हणजे हिंदीमध्ये त्यातील मजकूर वाचला किंवा स्पष्ट केला नव्हता-अपीलकर्त्यासाठी त्याच्याविरुद्धच्या फिर्यादी पक्षाचे प्रकरण समजून घेणे महत्वाचे होते-अपीलकर्त्याचा तसेच इतरांचा, ज्यांची स्थानिक भाषा मराठी नव्हती परंतु हिंदी होती, त्यांचा पुरावा नोंदवणे व्यवहार्य नव्हते हे दर्शविण्यासाठी नोंदीवर काहीही नाही, -ज्या भाषेच्या संदर्भातील वैधानिक सुरक्षा उपायांचे पालन न केल्या गेल्याने अपीलकर्त्याची हानी झाले - फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973.

दंड प्रक्रिया संहिता, 1973 - कलम 53 ए- अननुपालना सह - अधिनिर्णित केले - वर्तमान खटल्यात , कोणत्याही साक्षीदाराने कलम 53A अन्वये नमूद केल्यानुसार अपीलकर्त्याच्या वैद्यकीय तपासणीची वस्तुस्थिती विहित केली नाही – कलम 53 अ च्या तरतुदींचे पालन करण्याची गरज नाही असा निर्णय घेण्याचे कोणतेही कारण देण्यात आले नाही - अपीलकर्त्याचे रक्त आणि वीर्य यांचे नमुने न्यायवैद्यक विश्लेषणासाठी पाठवण्यात आले - तरी, असे नमुने कोणी घेतले, कोणत्या तारखेला, किती वेळा आणि ते सर्व एकाच वेळी का पाठवले गेले नाहीत हे सिद्ध करण्यासाठी अभिलेखावर काहीही नाही - नमुने सुरक्षित ठेवण्याच्या औपचारिकता पाळल्या जात असल्याबद्दल कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याने साक्ष दिली नाही - केवळ एकच दस्तऐवज (Ext.79) अभिलेखावर आहे, जो अपीलकर्त्याची वैद्यकीय तपासणी झाल्याचे सूचित

करतो - परंतु या दस्तऐवजातही शरीराच्या भागाचे नमुने काढले गेले असल्याचे उघड होत नाही - कोणत्याही परिस्थितीत, अशी तपासणी करणाऱ्या डॉक्टरांनी त्यातील मजकुराच्या अचूकतेची साक्ष दिली नाही - तसेच, दस्तऐवज स्वतःच काही विशिष्ट अंतर्वेशन असलेला निःस्वार्थ आत्मविश्वास आहे - याव्यतिरिक्त, दस्तऐवज कलम 53A अंतर्गत लागू केलेल्या वैधानिक आवश्यकतांशी जुळत नाही – या गुन्ह्याच्या तपासातील ही चपखल कुचराई आहे, कारण एका सहा वर्षीय चिमुरडीच्या दोन्ही गुप्तांगांवर लैंगिक अत्याचार करण्यात आले होते - अपीलकर्त्याच्या वैद्यकीय तपासणीमुळे अशा हल्ल्याची पुष्टी झाली असती - नमुने गोळा केल्यावर ते शक्य तितक्या लवकर संबंधित प्रयोगशाळेत पाठवावे -नमुने पाठवण्यास होणारा विलंब स्पष्ट नाही -अशा पुराव्यांना जिवंत ठेवण्यासाठी "कोणताही विलंब न करता " आणि "ताब्यात घेण्याची शृंखला " हे पैलू अपरिहार्य आहेत, त्यांचे पालन केले गेले नाही - अशा प्रकारे, तात्काळ प्रकरणात, अपीलकर्त्याला फाशीवर पाठवण्यासाठी डीएनए अहवाल आधार असू शकत नाही - महाराष्ट्र पोलिस नियमावली-परिशिष्ट XXIV-पुरावा-फौजदारी कायदा. पुरावा- डी. एन. ए. पुराव्याचे मूल्य- चर्चा केली .फौजदारी कायदा-जन्मठेपेची शिक्षा किंवा मृत्युदंडाची शिक्षा यासारख्या कठोर शिक्षांचा समावेश असलेला गुन्हा-तपास अधिकाऱ्यांची भूमिका आणि जबाबदाऱ्या, ज्याचे पालन केले जात नाही- निषेध / अवमूल्यन केले .

अपील मान्य करण्यात आले. न्यायालयाद्वारे अधिनिर्णित :

1. अपीलकर्त्याला मराठीमध्ये कसे लिहावे आणि कसे वाचावे हे माहीत नव्हते. ही स्थिती असल्याने, या न्यायालयाने अपीलकर्त्याला त्याच्या विरोधातील फिर्यादीचे प्रकरण समजून घेण्यास सक्षम होण्याचे महत्त्व अधोरेखित केले आहे. त्याच्याविरुद्धच्या फिर्यादीचे प्रकरण समजून घ्या. असे करण्याच्या असमर्थतेमुळे, भाषेच्या अडथळ्यामुळे, अपीलकर्त्याच्या प्रकरणावर पूर्वग्रह निर्माण होतो.ज्याची

स्थानिक भाषा मराठी नव्हे तर हिंदी होती, अशा अपीलकर्त्याचा तसेच इतरांचा पुरावा नोंदवणे व्यवहार्य नव्हते हे दाखवण्यासाठी नोंदीवर काहीही नाही.मूळ साक्ष, ज्यातून मजकूर, सारांश आणि त्यांच्या साक्षीचा खरा अर्थ मोजला जाऊ शकतो, तो नोंदीचा भाग नाही.त्यामुळे, हे स्पष्ट आहे की भाषेच्या संदर्भात वैधानिक संरक्षणाचे पालन केले गेले नाही, ज्यामुळे अपीलकर्त्याला सय्यद कासिम रिझवीच्या संदर्भात पूर्वग्रह निर्माण झाला आहे. [परिच्छेद ४५] [१६८-एफ-एच; १६९-ए]

सय्यद कासिम रझवी विरुद्ध हैदराबाद राज्य **१९५३ एस.सी.आर.५८९**-त्यानंतर.

सिजू कुरियन विरुद्ध कर्नाटक राज्य **२०२३ एस.सी.सी.ऑनलाईन ४२९**-विशेष.

१.२ पोलिसांनी जप्त केलेल्या कोणत्याही वस्तूवर अपीलकर्त्याचे रक्त सापडले नाही. पीडितेच्या संबंधित निकरवर (तपकिरी) आणि तिच्या योनीच्या स्वॅबवर केवळ वीर्याचे डाग आढळले. अपीलकर्त्याचे रक्त आणि वीर्य यांचे नमुने न्यायवैद्यक विश्लेषणासाठी पाठवण्यात आले. महत्त्वाचे म्हणजे, असे नमुने कोणी घेतले, कोणत्या तारखेला, किती वेळा आणि ते एकाच वेळी का पाठवले गेले नाहीत हे सिद्ध करण्यासाठी नोंदीत काहीही नाही, परंतु कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याने नमुने सुरक्षित ठेवण्याच्या औपचारिकतेची साक्ष दिलेली नाही आणि त्यांचे पालन केले जात आहे.केवळ एकच दस्तऐवज (निशाणी ७९) नोंदीत आहे, जो अपीलकर्त्याची वैद्यकीय तपासणी झाल्याचे सूचित करतो. परंतु या दस्तऐवजातही शरीराच्या भागाचे नमुने काढले गेले असल्याचे उघड होत नाही. कोणत्याही परिस्थितीत, ज्या डॉक्टरांनी अशी तपासणी केली आहे, त्यांनी त्यातील मजकुराची सत्यता सिद्ध करण्यासाठी साक्षीदारांच्या पिंजऱ्यात पाऊल ठेवले नाही. तसेच दस्तऐवज स्वतःच अप्रेरणादायी आहे कारण या न्यायालयाला त्यातील काही अंतर्वेशन वेगळ्या हाताने लक्षात आले

आहेत. याव्यतिरिक्त, दस्तऐवज कलम ५३अ फौजदारी प्रक्रिया संहिता अंतर्गत लागू केलेल्या वैधानिक आवश्यकतांनुसार खरे ठरत नाही, येथे सहा वर्षांच्या अल्पवयीन मुलीवर क्रूरपणे प्राणघातक हल्ला करण्यात आला आणि त्याची हत्या करण्यात आली. गुन्हा केल्याच्या संशयावरून अपीलकर्त्याला अटक करण्यात आली.पोलिसांनी त्यानुसार कारवाई केली आणि कोठडीत असलेल्या अपीलकर्त्याने दिलेल्या विधानांनुसार त्यांनी शोध लावला असावा असे मानले जात होते, तर मग कोणत्या पद्धतीने असे म्हटले जाऊ शकते की, जेव्हा अधिकाऱ्यांना असा सकारात्मक निर्णय मागणे आवश्यक होते, तेव्हा कलम ५३ अ चे पालन करणे आवश्यक असल्याचे वाजवी कारण अस्तित्वात नव्हते? या न्यायालयाच्या मते, या गुन्ह्याच्या तपासात ही एक स्पष्ट चूक आहे, कारण सहा वर्षांच्या मुलीवर तिच्या शरीराच्या दोन्ही गुप्तांगवर लैंगिक अत्याचार करण्यात आले होते. अपीलकर्त्याच्या वैद्यकीय तपासणी केली गेली असता असा हल्ला झाला असल्याची पुष्टी झाली असती. सदरील प्रकरणात, नमुने पाठवण्यास होणारा विलंब स्पष्ट केलेला नाही आणि म्हणूनच, नमुने दूषित होण्याची शक्यता आणि मूल्य कमी होण्याची सहवर्ती शक्यता वाजवीपणे नाकारता येत नाही. नमुने संकलित केल्यावर ते शक्य तितक्या लवकर संबंधित प्रयोगशाळेत पाठवले जातात. अभिरक्षा श्रृंखलेचा अर्थ असा आहे की नमुना घेतल्यापासून, अन्वेषण आणि त्यानंतरच्या प्रक्रियेत त्याची भूमिका पूर्ण होईपर्यंत, पुराव्याचा भाग हाताळणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला दस्तऐवजीकरणात योग्यरित्या अभिस्वीकृत केले जाणे आवश्यक आहे, जेणेकरून प्रामाणिकपणाशी तडजोड होणार नाही याची खात्री होईल. अभिरक्षेची यादी देणारे दस्तऐवज योग्यरित्या राखले जावे अशी शिफारस केली जाते. दुसऱ्या शब्दांत, अभिरक्षा दस्तऐवजाची श्रृंखला म्हणजे एक असा दस्तऐवज आहे,

"ज्यामध्ये पुरावे संकलित करणाऱ्या व्यक्तीचे नाव किंवा तिची आद्याक्षरे, प्रत्येक व्यक्ती किंवा संस्था ज्याच्या अभिरक्षेत आहे, वस्तू संकलित केल्या गेल्या किंवा हस्तांतरित करण्यात आल्याची तारीख, एजन्सी आणि प्रकरण क्रमांक, पीडित किंवा संशयिताचे नाव आणि वस्तूचे संक्षिप्त वर्णन यांचा समावेश असावा." निर्विवादपणे, अशा पुराव्याच्या चैतन्यासाठी अपरिहार्य असलेल्या " कोणत्याही विलंबाविना " आणि "अभिरक्षा श्रृंखला" या पैलूंचे अनुपालन केले गेले नाही. अशा परिस्थितीत, हे न्यायालय निशाणी क्रमांक ८५ वरील डीएनए अहवाला इतके विश्वासार्ह धरू शकत नाही की या आधारावर एखाद्याला फाशीची शिक्षा द्यावी. सदर प्रकरणात, जरी अहवालाद्वारे डीएनए पुरावा उपस्थित होता, तरीही त्याची विश्वासार्हता अचूक नाही, विशेषतः या वस्तुस्थितीच्या प्रकाशात, अशा पुराव्याचे तडजोड न केलेले स्वरूप स्थापित केले जाऊ शकत नाही; आणि दुसरे म्हणजे ठोस पुरावे जवळजवळ पूर्णपणे अनुपस्थित आहेत.[परिच्छेद ५२,५४,५६,५८,६१-६३ आणि ६६] [१७३-ए-बी; १७४-डी-ई, एफ-जी; १७६-बी-जी; १७९-सी-डी]

अन्वेषण अधिकारी, केंद्रीय न्यायवैद्यक विज्ञान प्रयोगशाळा संचालनालय, न्यायवैद्यक विज्ञान सेवा मंत्रालय, भारत सरकार यांच्यासाठी गुन्हेगारी दृश्यातील डी. एन. ए. नमुने संकलित करणे, साठवणे आणि वाहतूक करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे पाठवली आहेत - ***संदर्भित.***

1.3 सध्याच्या प्रकरणात, तपास अधिकाऱ्यांनी वारंवार पी. डब्ल्यू. ६ वरून पी. डब्ल्यू. १२ आणि नंतर पी. डब्ल्यू. १३ असे साक्षीदार का बदलण्यात आले याची कारणे आश्चर्यकारक आणि अनाकलनीय आहेत. कलम५३अ ,फौजदारी प्रक्रिया

संहिते च्या तरतुदींचे पालन करण्याची गरज नाही, असा निर्णय घेण्याचे कोणतेही कारण देण्यात आलेले नाही. गोळा केलेले नमुने विश्लेषणासाठी पाठवण्यात अनाकलनीय विलंब झाला आहे; आधीच तपासणी झालेल्या जागेची पुन्हा तपासणी घेण्यात आ ली , ज्याचे कारण नोंदीतून समोर आलेले नाही; कुलूपाचा पंचनामा तयार केलेला नाही; अपीलकर्त्याच्या रक्ताचे आणि वीर्यचे नमुने कोणत्याही वैद्यकीय किंवा निमवैद्यकीय कर्मचाऱ्यांनी काढले नाहीत असे म्हटले जाऊ शकते; अटक झाल्यानंतर एका महिन्यापेक्षा जास्त काळानंतर अपीलकर्त्याकडून कथितपणे अतिरिक्त नमुने घेतले जातात; अपीलकर्त्याचे कथित प्रकटीकरण विधान कधीही वाचले गेले नाही आणि अपीलकर्त्याला त्याच्या स्थानिक भाषेत समजावून सांगितले जात नाही; अपीलकर्ता त्याचे निवासस्थान असल्याचा आरोप असलेल्या ठिकाणी एकटा राहत नव्हता; आणि पहिल्या प्रकरणात संशयित असण्याचा आधार काय होता, हे एक गूढ राहिले आहे; ज्या व्यक्तीनी जीबी आणि एमएस या अत्यावश्यक बाबींवर प्रकाश टाकला ते तपासले गेले नाहीत . अशा बहुसंख्य चुकांमुळे असे रानटी कृत्य करणाऱ्या कर्त्याला शिक्षा देणारी तडजोड ही पूर्णपणे संकटात आहे . अपीलकर्त्यावर लावलेले आरोप सिद्ध झाले नाहीत [परिच्छेद ७७ आणि ७९] [१८०-जी. एच.; १८१-ए. सी.]

शरद बिर्धीचंद सारडा विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य ***(१९८४) ४ एस. सी. सी. ११६: [१९८५] १ एस. सी. आर. ८८****; इंद्रजीत दास विरुद्ध त्रिपुरा राज्य* ***२०२३ एस.सी.सी. ऑनलाईन एस.सी. २०१****; कृष्ण कुमार मलिक विरुद्ध हरियाणा राज्य* ***(२०११) ७ एस.सी.सी. १३०: [२०११] ८ एस.सी.आर. ७७४****; राजेंद्र प्रल्हादराव वासनिक विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य* ***(२०१९) १२ एस.सी.सी. ४६०: [२०१८] १४ एस.सी.आर. ५८५****; पट्टू राजन विरुद्ध तामिळनाडू राज्य* ***(२०१९) ४ एस.सी.सी. ७७१****; मनोज वि. मध्य प्रदेश* ***(२०२३) २ एस.सी.सी. ३५३****; मगवेंद्र प्रताप सिंग उर्फ पंकज सिंग विरुद्ध छत्तीसगड राज्य* ***२०२३ एस.सी.सी. ऑनलाईन एस.सी. ४८६****- यावर भर देण्यात आला.*

विधिनिर्णय संदर्भ

[१९८५] १ एस.सी.आर. ८८	**परिच्छेद २४ वर**	**भर दिला**
[१९५३] एस.सी.आर. ५८९	**परिच्छेद ४४चे**	**अनुसरण केले**
[२०११] ८ एस.सी.आर. ७७४	**परिच्छेद ५७वर**	**भर दिला**
[२०१८] १४ एस.सी.आर. ५८५	**परिच्छेद ५७ वर**	**भर दिला**

फौजदारी अपील अधिकारक्षेत्र: फौजदारी अपील क्रमांक १६३६-१६३७/२०२३.

मुंबई उच्च न्यायालयाने दिनांक १३/१०/२०१५ रोजी, फौजदारी अपिल क्रमांक ८८/२०१५, कन्फर्मेशन केस क्रमांक ४/२०१४ आणि सत्र प्रकरण क्रमांक ४०७/२०१० या प्रकरणांत दिलेला न्यायनिर्णय आणि आदेश, तसेच दिनांक १४/१०/२०१५ रोजी कन्फर्मेशन केस क्रमांक ४/२०१४ आणि फौजदारी अपिल क्रमांक ८८/२०१५ या प्रकरणांत दिलेला न्यायनिर्णय आणि आदेशांवरून.

अपीलकर्त्यांच्या वतीने उपस्थित असेल वकील : वरिष्ठ अधिवक्ता, श्री. बी. एच. मार्लापल्ले, कु. प्रतीक्षा बासरकार, रिशाद अहमद चौधरी, अवनीश कुमार सौरभ आणि कु. अनुजा मिश्रा

प्रतिवादींच्या वतीने उपस्थित असलेले वकील: श्री. सिद्धार्थ धर्माधिकारी, आदित्य अनिरुद्ध पांडे, भरत बागला, कु. श्रेया सक्सेना, कु. यामिनी सिंग आणि सौरव सिंग

न्यायनिर्णय न्यायमूर्ती संजय करोल यांनी दिला.

अनुमती दिली -

2. सध्याच्या अपीलांमध्ये विचार करण्यासाठी खालील मुद्दे उद्भवतातः

1) अपीलकर्त्याचे प्रकटीकरण निवेदन ज्या भाषेत केले गेले आहे त्या भाषेत त्याची नोंद न करता अपीलकर्त्याला पूर्णपणे अज्ञात असलेल्या भाषेत त्याची नोंद करणे, त्यातील

मजकूरही वाचून त्याला समजावून न सांगणे, या परिस्थितीस न्याय मिळण्यासाठी झालेला कोणताही पूर्वग्रह असे म्हणता येईल का?

2) डी. एन. ए. पुरावा हा अपीलकर्त्याचा दोष निश्चित करण्यासाठी एकमेव आधार ठरू शकतो का?

3) अभियोगपक्षाने निश्चित केलेली आणि त्यावर अवलंबून असलेली परिस्थिती खरोखरच केवळ अपीलकर्त्याच्या गुन्ह्याकडे निर्देश करते का, ज्यामुळे इतर कोणत्याही व्यक्तीच्या कोणत्याही आणि इतर सर्व शक्यता बंद होतात का?

तथ्यात्मक लोलक :

3. दिनांक 12.6.2010 रोजी पोलीस ठाणे, भाईंदर (ठाणे, महाराष्ट्र) येथे नोंदवण्यात आलेल्या प्रथम खबरी अहवाल क्र. 109/2010 नुसार , अपीलकर्ता प्रकाश निशाद उर्फ केवट झिनक निशाद यांच्यावर भारतीय दंड संहिता, 1860 (थोडक्यात 'आय. पी. सी.') च्या कलम 376, 377,302 आणि 201 अंतर्गत दंडनीय गुन्हा केल्याबद्दल आरोप ठेवण्यात आले होते. सत्र प्रकरण क्र. 407/2010 मध्ये 27.11.2014 रोजी देण्यात आलेल्या निकालानुसार, संपरीक्षा न्यायालयाने सर्व गुन्ह्यांच्या संदर्भात आरोपीला दोषी ठरवले आणि भारतीय दंड संहितेच्या कलम 302 अंतर्गत आरोपीला फाशीची शिक्षा आणि इतर गुन्ह्यांसाठी तुरुंगवासाची शिक्षा ठोठावली. संपरीक्षा कोर्टाने लादलेल्या शिक्षांचा एक सारणीबद्ध दर्शकतक्ता खाली दिलेला आहे :

अनु.क्र.	भारतीय दंड संहिता, 1860 अंतर्गत वैधानिक तरतूद	अपीलकर्त्यावर ठोठावण्यात अलेली शिक्षा
1.	कलम 376	जन्मठेपेची शिक्षा आणि 1,000 रु. दंड. न भरल्यास, 3 महिन्यांच्या कालावधीसाठी कठोर कारावासाची शिक्षा.

2.	कलम 377	जन्मठेपेची शिक्षा आणि 1,000 रु. दंड. न भरल्यास, 3 महिन्यांच्या कालावधीसाठी कठोर कारावासाची शिक्षा.
3.	कलम 302	मृत्युदंड आणि 3,000 रु. दंड. न भरल्यास, 9 महिन्यांच्या कालावधीसाठी कठोर कारावासाची शिक्षा.
4.	कलम 201	7 वर्षांसाठी कठोर कारावासाची शिक्षा आणि 1,000 रु. दंड. न भरल्यास, 3 महिन्यांच्या कालावधीसाठी कठोर कारावासाची शिक्षा.

4. दोन्ही कार्यवाहीतील पहिले अपील न्यायालय असलेल्या मुंबई उच्च न्यायालयाने लादलेल्या फाशीच्या शिक्षेसह वस्तुस्थितीचे निष्कर्ष आणि दोषसिद्धी यांस पुष्टी दिली होती. त्यासाठी 13 व 14.10.2015 रोजी फौजदारी अपील क्र. 88/2015 आणि फौजदारी पुष्टीकरण प्रकरण क्र. 4/2014 मध्ये देण्यात आलेल्या एकत्रित न्यायनिर्णयाचा संदर्भ देण्यात आला होता.

त्यामुळे, अपीलकर्त्याने सादर केलेले सध्याचे अपील.

5. खालच्या न्यायालयांना एकाच वेळी अभियोग पक्षाने हे प्रकरण वाजवी संशयाच्या पलीकडे स्थापित केल्याचे आढळले, ते असे की, अपीलकर्त्याने अल्पवयीन मुलीवर (सहा वर्षे वयाची) लैंगिक अत्याचार करून तिला मारून टाकले. तसेच, पुरावे नष्ट करण्याच्या प्रयत्नात तिला नाल्यात फेकून दिले आणि गुन्ह्याचा भौतिक पुरावा लपवला.

6. या उंबरठ्यावर, आम्ही हे दर्शवू शकतो की हे परिस्थितीजन्य पुराव्याचे प्रकरण आहे, कारण अपीलकर्त्यावर ज्या गुन्ह्यासाठी आरोप ठेवण्यात आला आहे त्या गुन्ह्याचा कोणीही साक्षीदार नाही.

अभियोग पक्षाचा खटला हा प्रामुख्याने प्रत्यक्षदर्शी पुराव्यावर नव्हे तर अपीलकर्त्याच्या कबुलीजबाबावर आधारित आहे ज्याद्वारे गुन्ह्यातील मुद्देमालाची पुनर्प्राप्ती होते आणि वैज्ञानिक विश्लेषणाद्वारे त्याचा गुन्हा सिद्ध होतो. पीडितेच्या अंतर्वस्त्रांवर आणि तीच्या योनीवर सापडलेले अपीलकर्त्याचे वीर्य नमूद करणारा डीएनए विश्लेषण अहवाल हा या प्रकरणाचा आधारस्तंभ आहे.

7. अभियोग पक्षाच्या साक्षीदारांच्या साक्षींद्वारे उघड केल्याप्रमाणे, आता आम्ही अभियोग पक्षाचे म्हणणे तपासण्यासाठी पुढे जात आहोत.तथापि, सुविधेसाठी, अभियोग पक्षाचे 13 साक्षीदार सारणीबद्ध स्वरूपात दिले गेले आहेत, ज्यांचे वर्गीकरण खालीलप्रमाणे केले आहे :

1) वैद्यकीय परीक्षक साक्षीदार क्र. 4 - डॉ. अंजली पिंपळे यांची साक्ष, (निशाणी क्र. 27);

2) स्वतंत्र साक्षीदारांची साक्ष, पुढीलप्रमाणे; साक्षीदार क्र.1- मुस्तकिन मोहम्मद इस्माईल शेख, वडील (निशाणी क्र. 18), साक्षीदार क्र. 2 - रेहानाबानो, आई (निशाणी क्र. 20) आणि साक्षीदार क्र.3-फालिम अहमद इब्राहिम शेख, काका (निशाणी क्र.21) (सर्व अभियोक्तीचे/पीडितेचे नातेवाईक आहेत);

3) तपास अधिकारी साक्षीदार क्र. 6 उपनिरीक्षक सुरेश गणपत चिल्लावार, पहिले तपास अधिकारी यांची साक्ष, (निशाणी क्र. 42), साक्षीदार क्र. 11 - अशोक सोनार, हेड कॉन्स्टेबल (निशाणी क्र. 56), साक्षीदार क्र. 12 - एपीआय. सुधीर शांताराम, दुसरे तपास अधिकारी (निशाणी क्र. 65) आणि साक्षीदार क्र.13 - पोलीस उपायुक्त दीपक पुंडलिक देवराज, तिसरे तपास अधिकारी (निशाणी क्र. 67); आणि

4) गुन्ह्यातील मुद्देमालाच्या जप्तीसाठी साक्षीदारांची साक्ष, पुढीलप्रमाणे, साक्षीदार क्र. 5 - बिपिन सोहनलाल बाफना (निशाणी क्र. 34), साक्षीदार क्र. 7 - सुरेश जगदीश खंडेलवाल (निशाणी क्र. 46), साक्षीदार क्र. 8 - विशाल नवीन चंद्र साहा (निशाणी क्र. 49), साक्षीदार क्र. 9 - विजय सुदामा सोनी (निशाणी क्र. 53) आणि साक्षीदार क्र. 10 - रामलखन जयस्वाल (निशाणी क्र. 54), जे पंच साक्षीदार आहेत.

अनु. क्र.	अभियोग पक्षातर्फे साक्षीदार	प्रकार
साक्षीदार क्र. 1	मुस्तकिन मोहम्मद इस्माईल शेख.	पीडितेचे वडील
साक्षीदार क्र. 2	रेहनाबानो मोहम्मद शेख	पीडितेची आई
साक्षीदार क्र. 3	फालीम अहमद इब्राहिम शेख	पीडितेचे काका
साक्षीदार क्र. 4	डॉ. अंजली पिंपळे	वैद्यकीय परीक्षक
साक्षीदार क्र. 5	बिपिन सोहनलाल बाफना	13.06.2010 रोजी केलेल्या शोधासाठी पंच साक्षीदार
साक्षीदार क्र. 6	एस.आय. सुरेश गणपत चिल्लावार	पहिले तपास अधिकारी - 12.06.2010 रोजी शोध घेतला
साक्षीदार क्र. 7	सुरेश जगदीश खंडेलवाल	16.06.2010 रोजी केलेल्या शोधासाठी पंच साक्षीदार
साक्षीदार क्र. 8	विशाल नवीन चंद्र साहा	17.06.2010 रोजी केलेल्या शोधासाठी पंच साक्षीदार
साक्षीदार क्र. 9	विजय सुदामा सोनी	पंच साक्षीदार - 12.06.2020 रोजी गुन्हयाच्या ठिकाणी साक्षीदार
साक्षीदार क्र. 10	रामलखन जयस्वाल	पंच साक्षीदार - 12.06.2020 रोजी गुन्हयाच्या ठिकाणी साक्षीदार
साक्षीदार क्र. 11	अशोक सोनार	हेड कॉन्स्टेबल कॉन्स्टेबल- - 12.06.2010 रोजी अहवाल नोंदवला
साक्षीदार क्र. 12	ए. पी. आय. सुधीर शांतराम कुडालकर	दुसरे तपास अधिकारी - 13.06.2010 आणि 17.06.2010 रोजी शोध घेतला.
साक्षीदार क्र. 13	पोलीस उपायुक्त, दीपक पुंडलिक देवराज	तिसरे तपास अधिकारी - 16 06.2010 आणि 17.06.2010 रोजी शोध घेतला

8. साक्षीदार क्र. 1 आणि साक्षीदार क्र. 2 यांच्या विवाहातून पीडितेचा जन्म झाला होता आणि घटनेच्या वेळी, म्हणजेच , 11.6.2010 रोजी , ती फक्त 6 वर्षांची होती.तिची ओळख किंवा शवविच्छेदनापूर्वीच्या मोठ्या जखमांमुळे तिचा मृत्यू झाला या वस्तुस्थितीवर कोणताही वाद नाही.

9. पीडितेच्या शरीराची तपासणी करणाऱ्या डॉ. अंजली पिंपळे (साक्षीदार क्र. 4) यांनी त्यांनी केलेल्या शवविच्छेदनाच्या तथ्याची आणि त्याचा वैद्यकीय अहवाल (निशाणी क्र. 28) तयार केल्याची साक्ष दिली आहे.शपथेवर साक्ष देताना त्यांनी सांगितले की, पीडितेला तिच्या दोन्ही गुप्तांगांसह तिच्या शरीरावर अनेक जखमा (एकूण 15) झालेल्या आहेत.निःसंशयपणे अशा जखमा जबर, गंभीर आणि प्राणघातक स्वरूपाच्या असतात. अशा प्रकारे, अभियोग पक्षाने हत्येच्या मृत्यूचे प्रकरण कोणत्याही संशयाच्या पलीकडे स्थापित केले आहे.

10. विचाराधीन असलेला प्रश्न असा आहेःहा भ्याड गुन्हा कोणी केला?तो केवळ अपीलकर्ता होता की दुसरा कोणी?

11. या तथ्याची खातरजमा करण्यासाठी, तपास असो किंवा संपरीक्षा, वेगवेगळ्या टप्प्यांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे आम्ही आता अभियोग पक्षाचे म्हणणे तपासण्यास   पुढे जातो.

12. साक्षीदार क्र. 1 ची तक्रार (नि. क्र. 19 जो नि. क्र. 1 चा भाग आहे) नुसार नोंदवलेल्या 12.6.2010 (नि. क्र. 44) रोजीच्या प्रथम खबरी अहवालामध्ये नोंद आहे की 12 जून 2010 रोजी सकाळी पीडितेचा मृतदेह तिच्या घराजवळील नाल्यात तरंगताना आढळला होता. एका 'अज्ञात व्यक्तीने' तिच्यावर लैंगिक अत्याचार करून तिची हत्या केली होती, त्यानंतर अशा हल्ल्याचे पुरावे नष्ट करण्याच्या उद्देशाने मृतदेह नाल्यात फेकण्यात आला होता.

13. लक्षणीय बाब म्हणजे, या टप्प्यावर कोणावरही संशय वर्तवण्यात आला नाही. साक्षीदार क्र.11-पोलिस अधिकारी यांनी हा प्रथम खबरी अहवाल नोंदवला होता. ज्याच्या परिणामी साक्षीदार क्र.6, साक्षीदार क्र.12 आणि साक्षीदार क्र.13 या तीन व्यक्तींनी तपास केला.

14. साक्षीदार क्र.6 (पहिले तपास अधिकारी) यांनी पंच साक्षीदार-साक्षीदार क्र.9 आणि साक्षीदार क्र.10 यांच्या उपस्थितीत पीडितेचा मृतदेह ताब्यात घेतला आणि शवविच्छेदनासाठी पाठवला,जे साक्षीदार क्र.4 ने केले .या तपास अधिकाऱ्याने केवळ जागेचा शोध घेतला. त्याची भूमिका येथेच संपते.

15. त्यानंतर, साक्षीदार क्र.12 (दुसरे तपास अधिकारी) यांनी काही माहितीच्या आधारे **(उघड न केलेल्या)**, अपीलकर्त्याला त्याच्या कामाच्या ठिकाणाहून 13.6.2010 रोजी अटक केली आणि साक्षीदार क्र. 5 आणि पियुष रमेश कुमार जैन (चौकशी न केलेल्या) या दोन स्वतंत्र साक्षीदारांच्या उपस्थितीत त्याच्या घराची झडती घेतली. या शोधामुळे निशाणी क्र.35 वरील ज्ञापनानुसार गुन्ह्यातील काही आक्षेपार्ह मुद्देमाल सापडला. **अपीलकर्ता कोणत्याही प्रकारे अशा शोधाशी संबंधित नव्हता.**

16. त्यानंतर, पुढील तपास साक्षीदार क्र.13 पोलीस उपायुक्त (तिसरे तपास अधिकारी) यांच्यावर सोपवण्यात आला-, ज्यांनी अपीलकर्त्याच्या प्रकटीकरण निवेदनाच्या आधारे, अपीलकर्त्याच्या घरी जेथे यापूर्वी दि.13.06.2010 रोजी शोध घेण्यात आला होता, त्यासह दोन ठिकाणी शोध घेतला. दि. 16 आणि 17 जून 2010 रोजी अशा प्रकारचे शोध घेण्यात आले, ज्यामुळे अपीलकर्त्याला गुन्ह्याशी जोडणारे गुन्ह्यातील काही आक्षेपार्ह मुद्देमाल सापडला, ज्याच्या वैज्ञानिक विश्लेषणाद्वारे न्यायवैद्यक तज्ञांनी तयार केलेल्या डी. एन. ए. अहवालात (नि.85 आणि 86) अपीलकर्त्याचा गुन्ह्याशी संबंध सिद्ध

झाला. तपास अधिकाऱ्याला पीडितेच्या योनीवर अपीलकर्त्याच्या वीर्याच्या डागांच्या आणि अपीलकर्त्याच्या बनियनवर पीडितेच्या रक्ताच्या डागांच्या स्वरूपात गुन्हा उघड करणारे पुरावे आढळले, ज्यामुळे अपीलकर्त्याला गुन्ह्याशी जोडले गेले. त्यामुळे तपास पूर्ण झाल्यावर न्यायालयात संपरीक्षा साठी चलन सादर करण्यात आले.

17. उपरोक्त पार्श्वभूमीवर, आम्ही आता वर वर्गीकृत केल्याप्रमाणे साक्षीदारांच्या साक्ष तपासणीस पुढे जात आहोत.

18. साक्षीदार क्र.1, (पीडितेचे वडील) स्पष्टपणे शपथेवर कबूल करतात की त्यांनी आपल्या मुलीचा मृत्यू घडवून आणल्याबद्दल कोणत्याही व्यक्तीवर कोणतीही शंका व्यक्त केली नव्हती."माझ्या मुलीच्या मृत्यूबद्दल मला कोणाबद्दलही शंका नाही", असे त्यांनी स्पष्टपणे सांगितले.त्याने अपीलकर्त्याला ओळखले, जो संबंधित साक्षीदाराच्या म्हणण्यानुसार त्याच चाळीत राहत होता. त्याची साक्ष अशी वस्तुस्थिती सूचित करते की, 11.6.2010 च्या संध्याकाळी, त्याची मुलगी (पीडिता), 6 वर्ष वयाची, रात्रीचे जेवण करून घरातून गेली.ती घरी परतली नसल्याचे पाहून त्याने तिचा शोध घेतला आणि ती त्याच्या घराजवळील "गटारात" मृतावस्थेत आढळली.नंतर, तो म्हणतो की 14.6.2010 च्या आधी, त्याला अपीलकर्त्याने गुन्हा केल्याचा संशय आला नव्हता. विशेष म्हणजे, अशा संशयाला कारणीभूत ठरणारी तारीख आणि आधार त्याने उघड केलेला नाही.

19. त्याच्या साक्षींचे इतर पैलू, विशेषतः, निकरच्या जप्ती संबंधीचे त्याचे विधान स्वतंत्रपणे हाताळले जाईल.त्याने निकर (मुद्देमाल क्र. 10) आपल्या मुलीची असल्याचे मान्य केले.

20. पीडितेची आई साक्षीदार क्र. 2 हिने आपल्या पतीच्या साक्षीला दुजोरा देताना सांगितले की, तिच्या मुलीवर हल्ला करून तिची हत्या कोणी केली हे तिला 14.6.2010 रोजी पर्यंत माहीत नव्हते. तथापि, तिने न्यायालयात साक्ष दिली की, दि.12.6.2010 रोजीच्या पहाटे, तिने अपीलकर्त्याच्या विनंतीनुसार त्याला एक आगपेटी (मॅच बॉक्स) दिली.

21. साक्षीदार क्र. 3, साक्षीदार क्र.1 आणि साक्षीदार क्र.2 च्या कथनाची पुष्टी करताना, केवळ असे जोडले की पीडिता घरी परतली नसल्याचे पाहून त्याला वाटले की कदाचित ती शेजाऱ्याच्या घरी दूरदर्शन पाहण्यासाठी गेली असेल. 12.6.2010 च्या सकाळी, एका शेजाऱ्याने-ज्याचे तो नाव घेत नाही-साक्षीदार क्र. 2 ला फिर्यादीचा मृतदेह "गटारात" पडल्याची माहिती दिली.

22. हे लक्षात घेण्यासारखे आहे की कोणत्याही नातेवाईकाने गुन्ह्यात अपीलकर्त्याचा सहभाग किंवा त्याच्याबद्दलच्या त्यांच्या संशयाचे कारण उघड केले नाही, विशेषतः 14.6.2010 रोजी जो घटनेनंतरचा दुसरा दिवस होता.

23. परिस्थितीजन्य पुराव्यांसंबंधीचा कायदा सुनिश्चित आहे.जेव्हा एखादा खटला अशा पुराव्यांद्वारे नियंत्रित केला जातो, तेव्हा पुराव्याने केवळ अपीलकर्त्याच्या दोषाकडे निर्देश करणे आवश्यक आहे, ज्यामुळे इतर सर्व गृहीतकांची शक्यता बंद होते.

24. **शरद बिरधीचंद सारडा विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य**[1] ((1984) 4 एससीसी 116) हे या विषयाचे मुख्य बिंदुस्थान आहे. आमच्यापैकी एक (विक्रम नाथ, न्या.) यांनी **इंद्रजीत दास विरुद्ध त्रिपुरा राज्य**[2] (2023 एस. सी. सी. ऑनलाईन एस. सी. 201) या प्रकरणात दिलेल्या या न्यायालयाच्या अलीकडील

निकालामध्ये परिस्थितीजन्य पुराव्यांवरील सुनिश्चित कायद्यावर प्रकाश टाकला आहे, ज्यामध्ये खालीलप्रमाणे सुवर्ण तत्त्वांचा पुनरुच्चार केला आहेः

"**10.** सध्याचे प्रकरण हे परिस्थितीजन्य पुराव्याचे आहे कारण कोणीही गुन्हा घडताना पाहिले नाही.परिस्थितीजन्य पुराव्याच्या बाबतीत कायदा सुस्थितीत आहे. शरद बिरधीचंद सारडा विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य हे प्रमुख प्रकरण आहे. त्यानुसार, परिस्थिती निश्चितपणे आरोपीच्या अपराधाकडे निर्देश करणारी असली पाहिजे; एकत्रितपणे घेतलेल्या परिस्थितीने एक अशी साखळी तयार केली पाहिजे की सर्व मानवी संभाव्यतेनुसार आरोपीने गुन्हा केला होता या निष्कर्षापासून सुटका होणार नाही आणि ते आरोपीच्या अपराधाशिवाय इतर कोणत्याही गृहीतकावर स्पष्टीकरण देण्यास असमर्थ असावेत आणि त्याच्या निर्दोषतेशी विसंगत असावेत. शरद बिरधीचंद सारडा (उपरोक्त) यांच्या खटल्यात मांडलेले हे तत्त्व या न्यायालयाने सातत्याने पाळले आहे. अलिकडच्या एका खटल्यात-शैलेंद्र राजदेव पासवान विरुद्ध गुजरात राज्य, या न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की परिस्थितीजन्य पुराव्याच्या बाबतीत, कायदा दुहेरी आवश्यकता मांडतो. प्रथम, आरोपीचा दोष सिद्ध करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या परिस्थितीच्या साखळीतील प्रत्येक दुवा अभियोग पक्षाने वाजवी संशयाच्या पलीकडे स्थापित केला पाहिजे आणि दुसरे म्हणजे, सर्व परिस्थिती केवळ आरोपीच्या गुन्ह्याकडे निर्देश करण्यासाठी सुसंगत असणे आवश्यक आहे. वरील तत्त्वे या न्यायालयाने वेळोवेळी पाळली आणि मंजूर केली असल्याने आम्हाला इतर निकालांचा संदर्भ देऊन या निर्णयावर भार टाकण्याची गरज नाही".

25. अपीलकर्त्याचा दोष सिद्ध करण्यासाठी, अभियोग पक्ष खालील परिस्थितीवर अवलंबून असतोः

अ) अपीलकर्ता पीडितेच्या त्याच चाळीमध्ये राहत होता;

ब) अपीलकर्ता गुन्ह्याच्या ठिकाणाजवळ सापडला होता;

क) अपीलकर्त्याने दिनांक 16.6.2010 नि .47 आणि दिनांक 17.6.2010 नि.50 रोजी प्रकटीकरण निवेदने केली, ज्यामुळे नि .48 आणि नि .51 वरील ज्ञापनाद्वारे गुन्ह्यातील आक्षेपार्ह मुद्देमाल अपीलकर्त्याच्या घरून आणि इतर ठिकाणावरून जप्त करण्यात आला, जेथे त्याने त्याचे आणि पीडितेचे कपडे लपवून ठेवलेले होते .

ड) एका तज्ञाने केलेल्या वैज्ञानिक विश्लेषणावर तयार केलेल्या डी. एन. ए. अहवालात, अपीलकर्त्याच्या बानियनवर पीडितेचे रक्त आणि पीडितेच्या कपड्यांवर आणि तिच्या योनीवर त्याचे वीर्य असल्याचे निष्पन्न केले गेले.

26. ही सर्व परिस्थिती अभियोग पक्षाद्वारे स्थापित केली गेली आहे की नाही हे आपण तपासू या.

चाळीमध्ये राहणाऱ्या 13 जणांनी सांगितलेली गुन्ह्याच्या ठिकाणची दिसून येणारी परिस्थिती

27. साक्षीदार क्र. 1 आणि साक्षीदार क्र. 2 यांनी सांगितले की अपीलकर्ता त्याच चाळी मध्ये राहत होता, जरी त्यांनी त्याच्या घराची ओळख पटवली नाही.आणि याबद्दल एवढेच. तो तिथे राहत असल्याचा दुसरा कोणताही पुरावा नाही. जरी आईचे 12.6.2010 च्या पहाटे अपीलकर्त्याला पाहिले आणि त्याला आगपेटी दिली असे म्हणणे असले, असे जरी मानले जात असले, तरी यामुळे अभियोग पक्षाचा खटला पुढे सरकत नाही. ज्या ठिकाणी कथित गुन्हा झाला त्या ठिकाणी किंवा ज्या ठिकाणाहून मृतदेह सापडला त्या ठिकाणी अपीलकर्ता सापडला नाही. गुन्हा घडल्याचे

ठिकाण आणि अपीलकर्त्याला सकाळच्या वेळी ज्या ठिकाणी पाहिले गेले होते त्या दोन ठिकाणांमधील अंतर निश्चित करण्यात अभियोग पक्षाला यश आलेले नाही. या संदर्भात कोणताही घटनास्थळ नकाशा (स्पॉट मॅप) किंवा कोणताही प्रत्यक्षदर्शी पुरावा नाही. वर नमूद केल्याप्रमाणे, या साक्षीदारांना अपीलकर्त्याने गुन्हा केल्याचा शोध कशामुळे लागला हे उघड झाले नाही.साक्षीदार क्र.1 ने अपीलकर्त्यावर संशय व्यक्त करत दिलेल्या माहितीच्या आधारेच त्याला 13.6.2010 रोजी अटक करण्यात आली आणि त्याच दिवशी त्याच्या निवासस्थानाची झडती घेण्यात आली.येथेच अभियोग पक्षाच्या खटल्यातील मोठा विरोधाभास, खोटे नसला तरी, समोर येतो.तपास अधिकारी साक्षीदार क्र.12 यांनी केवळ फिर्यादीचे वडील, म्हणजेच, साक्षीदार क्र.1 यांनी दिलेल्या माहितीच्या आधारेच अपीलकर्त्यावर संशय व्यक्त केला आहे. साक्षीदार क्र.12 सांगतात की "मृताच्या वडिलांनी अपीलकर्त्याविरुद्ध संशय व्यक्त केला आणि त्याच्या घराची झडती घेतली गेली. "आणि साक्षीदार क्र.1 म्हणतो की" त्याने 14.6.2010 च्या आधी कोणावरही संशय घेतला नाही. 14 जून 2010 रोजी नव्हे तर 13 तारखेला शोध घेण्यात आला. ते पुढे म्हणाले की, अपीलकर्त्याच्या घराला कुलूप लावलेले पाहून त्यांनी मुंबईतील वैद्यकीय विश्लेषकाला बोलावले, त्यानंतर त्यांनी अपीलकर्त्याच्या घराचे कुलूप तोडून, 13.6.2010 रोजी निशाणी क्र. 36 द्वारे गुन्ह्यातील आक्षेपार्ह मुद्देमाल जप्त केला आणि तो पुढीलप्रमाणे आहे :

मुद्देमाल क्र. 1 - चौरस कार्डबोर्ड; मुद्देमाल क्र. 2 - ब्लँकेट;
मुद्देमाल क्र. 3 - फरशांचे तुकडे;
मुद्देमाल क्र. 4 - चटई ; 14.
मुद्देमाल क्र. 5-टॉवेल;
मुद्देमाल क्र. 6 - पाना
मुद्देमाल क्र. 7 - उशीवर आढळलेले केस;
मुद्देमाल क्र. 8 - चटई ; आणि
मुद्देमाल क्र. 9 - उशी

28. साक्षीदार क्र. 5 आणि पियुष रमेश कुमार जैन (तपासणी न केलेले) यांच्या उपस्थितीत शोध घेऊन त्यांनी घराला कुलूप लावून सील केले.या दोघांपैकी अभियोग पक्षाने साक्षीदार क्र. 5 या केवळ एका साक्षीदाराची चौकशी केली.या साक्षीदाराच्या तसेच तपास अधिकारी आणि पीडितेच्या नातेवाईकांच्या साक्षीचा अभ्यास केल्यास, एक प्रमुख तथ्य सिद्ध होत नाही, की कोणत्या व्यक्तीने अपीलकर्त्याचे घर प्रत्यक्षात ओळखले होते.

29. 'चाळ' हा घरांचा एक समूह आहे जो एकत्रितपणे, आकाराने खूपच लहान आणि दाट लोकवस्तीचा असतो.ही एक स्वस्त निवास व्यवस्था आहे, काही लोकांसाठी तात्पुरती, तर इतरांसाठी कायमस्वरूपी.अपिलकर्त्याचे नेमके घर/खोली कोणीही निश्चितपणे ओळखत नसल्याच्या उपस्थित तथ्यांमध्ये, त्याच चाळी मध्ये राहणे, हे अपीलकर्त्याच्या अपराधाकडे निर्देश करणारी परिस्थिती असू शकत नाही. (उपरोक्त) निर्णयांवरून स्पष्ट होते त्याप्रमाणे, एखादी परिस्थिती प्रस्थापित होण्यासाठी, शंका नसावी; ज्या अपीलकर्त्याविरुद्ध परिस्थिती सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला जात आहे, त्याने नव्हे, तर दुसऱ्या कोणीतरी हा गुन्हा केला असावा, या शक्यतेला त्याने जागा सोडू नये.

30. पीडितेने अपीलकर्त्याच्या सांगण्यावरून घरातून बाहेर पडल्याचे कोणत्याही साक्षीदाराने सांगितले नाही, तसेच अपीलकर्ता आणि पीडिता यांना कोणत्याही वेळी एकत्र पाहिल्या बद्दल कोणीही साक्ष दिली नाही; अपीलकर्ता साक्षीदार क्र. 1 च्या घरी भेट देणारा देखील नव्हता. त्यांचा कोणताही संबंध नाही, मग ते कोणत्याही स्वरूपाचे असो.एवढेच सांगितले जाते की रात्रीचे जेवण केल्यानंतर पीडिता घरातून बाहेर गेली आणि साक्षीदार क्र.3 म्हणतो की त्याला वाटले की ती कदाचित शेजाऱ्याच्या घरी टीव्ही पाहण्यासाठी गेली असेल. या प्रकरणात, शेवटचा पाहिलेला

सिद्धांत, लागू पडत नाही. जरी आमच्यासमोर युक्तिवाद केला गेला असला तरी, संपरीक्षा कोर्टाने दोन्ही बाजूंनी ही परिणामाची परिस्थिती असल्याचे योग्यरित्या मानले नाही.

अपीलकर्त्याचे परिस्थिती प्रकटीकरण निवेदन आणि गुन्ह्यातील आक्षेपार्ह मुद्देमालाची जप्ती

31. साक्षीदार क्र.12 आणि साक्षीदार क्र.13 च्या साक्षींचे एकत्रित वाचन पुढे अभियोग पक्षाचे प्रकरणाला स्वाभाविकपणे असंभवनीय बनवते, जरी ते स्व-विरोधाभासी नसले तरी आणि या परिस्थितीत अशक्य आहे.

32. साक्षीदार क्र.5, ज्याने अपीलकर्त्याच्या घरात रक्ताने माखलेली निकर पाहिली आहे, त्याच्या सांगण्याप्रमाणे साक्षीदार क्र.12 अशी वस्तुस्थिती उघड करत नाही. निर्विवादपणे, या दोन्ही साक्षीदारांनी एकत्र अपीलकर्त्याच्या कथित घराला फक्त एकदाच, म्हणजेच, 13.6.2010 रोजी भेट दिली. ही नोंद घेण्यासारखी बाब आहे की पोलिसांनी पीडितेशी संबंधित केवळ एक निकर जप्त केली, जी 16.6.2010 रोजी केलेल्या दुसऱ्या शोधमोहिमेच्या वेळी जप्त करण्यात आली होती , ज्यामुळे साक्षीदार क्र. 13 ने साक्षीदार क्र. 9 च्या उपस्थितीत केलेली जप्ती अत्यंत संशयास्पद असल्याचे दर्शवते, विशेषतः जेव्हा शोध आणि त्यानंतर गुन्ह्यातील मुद्देमालाची जप्ती नाकारली जाते.

33. आणखी एक विरोधाभास आहे जो उपस्थित तथ्यांमध्ये महत्वपूर्ण आहे आणि पहिल्या शोधादरम्यान जप्त केलेला मुद्देमाल जप्त करण्याची वेळ यात महत्त्वपूर्ण आहे.पंचनामा (निशाणी क्र. 36) हे उघड करते की तो 13.6.2010 च्या रात्री 9.00 ते 9.30 दरम्यान केला गेला होता, तर साक्षीदार क्र.5 नुसार, जप्तीची सर्व कार्यवाही 2.00 ते 2.30 वाजेपूर्वी पूर्ण झाल्याचे दिसते आणि

तोपर्यंत साक्षीदार घरी परतला होता. खरं तर, शोधाची वस्तुस्थितीच संशयास्पद आहे कारण साक्षीदार क्र. 5 स्पष्टपणे सांगतो की शोध घेतल्यानंतर त्याने त्या पोलिस ठाण्याला भेट दिली जिथे त्याच्या "स्वाक्षऱ्या" घेतल्या होत्या, तथापि, तो स्पष्ट करतो की यापूर्वीही त्याच्या स्वाक्षऱ्या घेण्यात आल्या होत्या, परंतु कोणत्या कागदावर आणि कोणत्या हेतूसाठी याचा त्याने खुलासा केला नाही.

34. आता आपण साक्षीदार क्र.13, तपास अधिकारी, जे अभियोग पक्षाचे मुख्य साक्षीदार आहेत त्यांच्या साक्षीकडे वळू. त्याच्या विधानानुसार, 16.6.2010 रोजी, पोलिस कोठडीत असताना, अपीलकर्त्याने स्वतंत्र साक्षीदार ; साक्षीदार क्र. 7 आणि पी. के. मेहता (चौकशी न केलेले) यांच्या उपस्थितीत प्रकटीकरण निवेदन (नि. 47) दिले. निवेदनात असे उघड झाले आहे की अपीलकर्त्याने पीडितेची निकर आणि घटनेच्या वेळी त्याने परिधान केलेले त्याचे कपडे त्याच्या घरात लपवले होते, जे तो ओळखण्यास आणि ताब्यात देण्यास तयार होता.

35. त्यानुसार, 16.6.2010 रोजी साक्षीदार क्र. 13 ने पंच, कर्मचारीवर्ग आणि अपीलकर्त्यासह गणेश देवल नागरच्या खोली क्र. 39 चा शोध घेतला.खोली उघडण्यात आली आणि अपीलकर्त्याने 'अमूल गोल्ड नाव असलेले 45 मापाची निकर' आणि एक 'अमूल गोल्ड नाव असलेले 80 सेंटीमीटर मापाची पांढऱ्या रंगाची बनियन' रक्ताचे डाग असलेले आणि एक 'राखाडी रंगाचा बरमुडा' आणि एक 'सोफिया असे लिहिलेला 65 सेंटीमीटर मापाची तपकिरी रंगाची निकर ' आणि रक्ताचे काही डाग दाखवले.पंचांच्या उपस्थितीत निशाणी क्.48 वरील ज्ञापनाद्वारे हा मुद्देमाल जप्त करण्यात आला. 17.6.2010 रोजी अपीलकर्त्याने कोठडीत असताना दुसरे प्रकटीकरण निवेदन नोंदवले, ज्यामध्ये त्याने सांगितले की घटनेच्या दिवशी त्याने घातलेले काही अतिरिक्त कपडे जप्त केले जाऊ शकतात. त्यानुसार, दिनांक 17.6.2010 रोजीच्या निशाणी क्र. 50 वरील निवेदनाच्या आधारे, पोलिस कर्मचा-यांनी अपीलकर्त्यासह वाळीव नाक्यापासून अंदाजे

दोन किलोमीटर अंतरावर असलेल्या दीपश्री इमारतीतील खोली क्र.206 मध्ये जाऊन शोध घेतला. एका गणेश भीमा (गणेश कपिलदेव मिश्रा) या व्यक्तीने खोलीचा दरवाजा उघडला आणि अपीलकर्त्याने केलेल्या प्रकटीकरणानुसार,पोलिसांनी दिनांक 17.6.2010 च्या ज्ञापनाद्वारे (नि .51) गुन्ह्यातील काही आक्षेपार्ह मुद्देमाल जप्त केला.

36. दिनांक 17.6.2010 पूर्वी जप्त केलेला सर्व मुद्देमाल नि.68 आणि नि.69 वरील दिनांक 16.6.2010 रोजीच्या पत्रांद्वारे वैज्ञानिक विश्लेषणासाठी पाठवण्यात आला होता, अपीलकर्त्याच्या रक्ताचा नमुना डीएनए प्रोफाइलिंगसाठी पाठवण्यात आला होता.अपीलकर्त्याचे रक्त, नखे आणि केसांचे नमुने जमा करण्यासाठीही त्यांनी शासकीय रुग्णालयाला पत्र पाठवले. तपासादरम्यान त्यांनी रासायनिक विश्लेषणाचा अहवाल तसेच डीएनए अहवाल आणि एफएसएल अहवालही मिळवला.एका तज्ञाने तयार केलेल्या या डी. एन. ए. अहवालात फिर्यादीच्या गुप्तांगांमधून काढलेल्या स्त्रावावर अपीलकर्त्याच्या 'व्हिसेरा' (वीर्य) चे नमुने आढळून आले. त्यांनी अपीलकर्त्याबरोबर राहणाऱ्या मुन्ना सरोजचा जबाबही नोंदवला. असा या साक्षीदाराच्या सरतपासणीचा सार आहे.

37. याची नोंद घेतली पाहिजे की या साक्षीदाराने किंवा इतर कोणीही फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम 53 ए अंतर्गत (यापुढे, 'फौ.प्र.सं.') नमूद केल्याप्रमाणे, अपीलकर्त्याच्या वैद्यकीय तपासणीची वस्तुस्थिती उघड केलेली नाही.

38. पुढे, अपीलकर्त्याच्या वैद्यकीय तपासणीसाठी त्याने केलेल्या संपर्काचा कधीही पाठपुरावा करण्यात आला होता की नाही हे माहीत नाही. तसेच, त्याचे परिणामी होणारे परिणामही नाही. अपीलकर्त्याच्या शरीराच्या अवयवांचे नमुने जर कोणी घेतलेले असतील, तर ते एक गूढ आहे.

अहवाल अशी वस्तुस्थिती उघड करत नाही.साक्षीदारांचा हवाला देऊनही न्यायालयात गणेश भीमा आणि मुन्ना सरोज यांची चौकशी न झाल्याने त्यांची बाजू अप्रमाणित ठरते, ज्यामुळे परिस्थितीच्या साखळीमध्ये अंतर निर्माण होते आणि ती पूर्ण होण्यापासून रोखली जाते.

39. ज्या घरातून 17.6.2010 रोजी मुद्देमाल जप्त करण्यात आला ते घर अपीलकर्त्याच्या मालकीचे किंवा केवळ त्याच्या ताब्यात नव्हते. त्याऐवजी, तपास अधिकाऱ्याने कबूल केल्याप्रमाणे, ते त्रयस्थ असामीच्या मालकीचे होते. तपास अधिकारी कबूल करतो की या घरात गणेश भीमा नावाच्या व्यक्तीने वास्तव्य केले होते, ज्याची या प्रकरणात कधीही चौकशी झाली नाही, तसेच मुन्ना सरोजने 19.6.2010 रोजी काय आणि का उघड केले आहे, हे देखील दिवा उजेडात पाहिले गेलेले नाही. गुन्ह्यात त्यांचा सहभागही नाकारला गेलेला नाही.या मुद्द्यावर नि. 35 च्या तपासणीतून असे दिसून येते की अपीलकर्ता जिथे राहत होता ते घर मुन्ना लालचंद यांच्या मालकीचे होते आणि ते अपीलकर्ता आणि प्रकाश, ज्याची तपासणी करण्यात आलेली नाही, यांच्याकडे संयुक्तरित्या ताब्यात होते.

40. या साक्षीदाराच्या साक्षीच्या सत्यतेवर आणखी संशय घेण्याजोगी गोष्ट उलटतपासणीच्या भागात समोर आली आहे, ज्यामध्ये त्याने नि.47 वरील निवेदनात "आरोपीने कपडे लपवले होते" असा उल्लेख केला नसल्याचे कबूल केले आहे. या प्रकरणाच्या दृष्टिकोनातून, अशा प्रकारे शोधलेला मुद्देमाल पुरावा कायद्याच्या कलम 27 च्या संदर्भात एक शोध असल्याचे म्हटले जाऊ शकत नाही.

41. लक्षणीय बाब म्हणजे, साक्षीदार क्र. 7 च्या साक्षीवरून हे स्पष्ट होते की अपीलकर्त्याला मराठी भाषा माहित नव्हती कारण तो म्हणतो की "मला माहित आहे की अपीलकर्त्याला मराठी माहित नाही".

42. पंच साक्षीदार साक्षीदार क्र. 8 च्या साक्षीची बारकाईने तपासणी केल्यास असे दिसून येते की अपीलकर्त्याने त्याचा जबाब हिंदीत दिला होता, मराठीत नाही.

43. तथापि, साक्षीदार क्र. 13 या वस्तुस्थितीवर गप्प आहे, परंतु सदर प्रकटीकरण विधानांच्या (नि. 47आणि नि.50) अभ्यासातून ते मराठीमध्ये नोंदवले गेले असल्याचे दिसून येते आणि तपास अधिकाऱ्याने अपीलकर्त्याला त्याच्या स्थानिक भाषेत त्यातील मजकूर कधीही वाचून दाखवला नाही किंवा स्पष्ट केला नाही. परिणामी, पोलिसांनी दिलेल्या विधानाच्या आणि नोंदवलेल्या विधानाच्या सत्यतेबाबत खात्री नाही.

44. **सय्यद कासिम रझवी विरुद्ध हैदराबाद राज्य** (1953 एस. सी. आर 589) या खटल्यातील या न्यायालयाच्या घटनापीठाने पुढील उतारा देताना असे निरीक्षण नोंदवले आहे की जेव्हा न्यायालयाची भाषा समजून घेण्याचा अभाव असतो, तेव्हा यामुळे अपीलकर्त्याला पूर्वग्रह निर्माण होतो. खंडपीठाने असे निरीक्षण नोंदवलेः

> **"9.** हैदराबादमधील सामान्य न्यायालयीन कामकाज उर्दूमध्ये चालते यात काही शंका नाही, परंतु उर्दू ही हैदराबाद राज्यातील बहुसंख्य लोकांचीही बोलली जाणारी भाषा नक्कीच नाही. <u>जर एखाद्या विशिष्ट प्रकरणातील आरोपी इंग्रजी भाषेशी परिचित नसेल आणि त्याला समजते त्या भाषेत त्याला कार्यवाहीचा अर्थ लावण्यासाठी पुरेशा व्यवस्थेच्या अभावामुळे, त्याच्या संपरीक्षेमध्ये तो पूर्वग्रहदूषित असेल, तर साहजिकच तो एक आधार असू शकतो जो त्याच्या दोषसिद्धीच्या विरोधात अपील करताना त्याच्या वतीने उपस्थित केला जाऊ शकतो.परंतु आमच्या मते असे म्हटले जाऊ शकत नाही की न्यायाधिकरणाने तसे करण्याची इच्छा व्यक्त</u>

केली तर इंग्रजीत चालवल्या जाणाऱ्या कार्यवाहीशी संबंधित नियमावलीतील तरतूद संविधानातील समान संरक्षण कलमाचे उल्लंघन करते".

(भर दिला गेला)

45. सध्याच्या प्रकरणात, कायद्याचा उपरोक्त प्रस्ताव पूर्णपणे लागू होतो.नोंदवलेल्या पुराव्यांच्या अभ्यासातून आम्हाला असे आढळले आहे की अपीलकर्त्याला मराठीमध्ये कसे वाचावे आणि कसे लिहावे हे माहित नव्हते. ही स्थिती असल्याने, या न्यायालयाने अपीलकर्त्याला त्याच्या विरोधातील अभियोग पक्षाचे प्रकरण समजून घेण्यास सक्षम/पात्र होण्याचे महत्त्व अधोरेखित केले आहे.असे करण्यात असमर्थतेमुळे, भाषेच्या अडथळ्यामुळे, अपीलकर्त्याच्या प्रकरणावर पूर्वग्रह निर्माण होतो.ज्याची स्थानिक भाषा मराठी नव्हे तर हिंदी होती, अशा अपीलकर्त्याचा तसेच इतरांचा पुरावा नोंदवणे व्यवहार्य नव्हते असे दाखवणारी कुठलीही नोंद नाही. मूळ साक्ष, ज्यातून मजकूर, सारांश आणि त्यांच्या साक्षीचा खरा अर्थ काढला जाऊ शकतो, तो अभिलेखीचा भाग नाही. त्यामुळे, हे स्पष्ट आहे की भाषेच्या संदर्भात वैधानिक संरक्षणाचे पालन केले गेले नाही, ज्यामुळे **सय्यद कासिम रिझवी** (उपरोक्त) प्रकरणाचा संदर्भ घेता अपीलकर्त्याला पूर्वग्रह निर्माण झाला आहे. येथे केवळ **सिजू कुरियन विरुद्ध कर्नाटक राज्य 2023 एस. सी. सी. ऑनलाईन 429** मधील या न्यायालयाच्या निर्णयाची दखल घेत, आम्ही हा निर्णय घेण्यात आल्याचे स्पष्ट करतो की, सादर केलेली तथ्ये ज्यात अपीलकर्त्याला दुभाषीचे सहाय्य दिले गेले होते आणि त्याचे प्रकटीकरण निवेदन जे तथ्य शोधण्यात मदत करते, त्यावरूनसुद्धा प्रस्तुत प्रकरणात देखील अपीलकर्त्याचा गुन्ह्याशी संबंध जोडला जात नाही.

46. पुढे, साक्षीदार क्र. 1 ने म्हटले आहे की खोलीची किल्ली, 16.6.2010 रोजी मुद्देमाल जप्ती केल्यानंतर, "आरोपीच्या खोलीतील जोडीदाराला" देण्यात आली होती. खोलीतील हा जोडीदार कोण आहे? त्याची तपासणी झाली का? कपडे लपवले जात असल्याची त्याला जाणीव होती का?

त्याने कपडे लपवले का? गुन्ह्यात त्याचा सहभाग नाकारला गेला होता का? सर्व प्रश्नांचा अंदाज बांधणे बाकी आहे. खोलीतील या जोडीदाराची तपासणी केली गेली नाही आणि गुन्ह्यातील त्याचा सहभाग आणि भूमिका याबद्दलही शोध घेतला नाही.

47. तपास अधिकारी यांचे कथन असा विश्वास निर्माण करत नाही की, साक्षीदार क्र. 12 ने खोलीला कुलूप लावले होते.साक्षीदाराला असे आठवत नाही की अशी कोणती नोंद घेतली गेली होती जी दर्शवते की कुलूपावर लेबल लावले गेले होते आणि पहिल्या वेळी केलेल्या शोधासाठी सीलबंद केले गेले होते. हे लक्षात घेतले जाऊ शकते की निवेदनातही, अपीलकर्त्याने खोलीत नेमके कपडे कुठे ठेवले होते याचा उल्लेख न केल्याची कबुली त्याने दिली आहे.

४८. प्रथम प्रकटीकरण निवेदन निशाणी क्र.४७ च्या मुद्द्यावर, आम्हाला अभियोग साक्षीदार ७ (PW ७) द्वारे अभियोग साक्षीदार १३ (PW १३) ची आवृत्ती भौतिकदृष्ट्या विरोधाभासी असल्याचे आढळले, ज्यांनी अनिश्चित शब्दात आणि निर्विवादपणे असे म्हटले आहे की “देवराजने मला विचारले की अपीलकर्त्याच्या घरात कपडे लपवले होते आणि मी पंच म्हणून काम करण्यास तयार आहे की नाही."(येथे अभियोग साक्षीदार (पीडब्लू)१३-तपास अधिकाऱ्याला देवराज म्हणून संबोधले आहे). हे कथित प्रकटीकरण निवेदनाच्या अनुषंगाने जप्तीच्या मुद्द्यावर फिर्यादीच्या प्रकरणाला पूर्णपणे खोडून काढते.

४९. पीडितेच्या निकरच्या जप्तीच्या मुद्द्यावरही त्याचे स्थान आणि संख्या यांच्या संदर्भात विरोधाभास आहे. आमच्या लक्षात आले की, अभियोग साक्षीदार (PW)९ आणि अभियोग साक्षीदार (PW) १० या दोन स्वतंत्र साक्षीदारांच्या उपस्थितीत मृतदेह ताब्यात घेण्यात आला. लक्षणीय बाब म्हणजे, अभियोग साक्षीदार (PW)९ च्या निवेदनानुसार दिनांक १२.०६.२०१० रोजी पिडितेचा मृतदेह

नाल्यातून ताब्यात घेण्यात आला होता आणि “एक निकर पत्राच्या छतावर पडलेली होती. एक रक्ताने माखलेली बनियन छतावर पडलेली होती". ते पुढे म्हणतात की, मृतदेह ताब्यात घेतल्यानंतर घरी आणण्यात आला “तिच्यावर बलात्कार झाला”(येथे पीडितेचा चा संदर्भ आहे) आणि आणि "मुलीच्या गुप्त भागातून रक्त बाहेर आले होते". हे पत्र्याचे छत अपीलकर्त्याच्या घराचे होते असे तो सांगत नाही. तथापि, पंच साक्षीदार (PW) १ ने असा दावा केला आहे की "माझ्या मुलीची निकर आरोपीच्या छतावर सापडली आहे." परंतु हे अभियोग साक्षीदार (PW) १३ च्या निवेदनाशी पूर्णपणे विसंगत आहे, ज्याने म्हटले होते की अपीलकर्त्याच्या प्रकटीकरण निवेदनानुसार निकर आणि बानियन जप्त करण्यात आले होते. या मुद्द्यावर, अभियोग साक्षीदार (PW) १० च्या साक्षीमध्ये आणखी विरोधाभास समोर येतो, ज्याने असे म्हटले आहे की "तिच्या अंगावर कपडे नव्हते" परंतु लगेच असे म्हटले आहे की "तिने तिच्या अंगावर अंडरवेअर (अंतर्वस्त्र) घातले होते" आणि "त्याने मयत मुलीचा मृतदेह पाहिला नव्हता". तसेच, अभियोग साक्षीदार (PW) १० असे सांगतो की, तो मराठीत लिहू किंवा वाचू शकत नाही आणि त्याने निशाणी क्र ४३ वर पोलिस स्टेशनमध्ये त्याच्या स्वाक्षऱ्या मराठीत केल्या आहेत. त्यामुळे, सत्य काय आहे आणि कोणावर विश्वास ठेवायचा याचा अंदाज अभिलेखातून लावणे कठीण आहे.

वैज्ञानिक तपासणीची परिस्थिती, विशेषतः वैज्ञानिक अधिकाऱ्याचा डीएनए अहवाल

५०. दिनांक १३.६.२०१०, १६.६.२०१० आणि १७. ०६. २०१० रोजी केलेल्या शोधातून जप्ती करण्यात आली असे मानले जात असले तरीही, प्राप्त माहितीच्या आधारे आम्ही या प्रकरणाचे आणखी एका कोनातून परीक्षण करू शकतो आणि ते म्हणजे. तपासादरम्यान पोलिसांकडून किंवा अपीलकर्त्याने केलेल्या विधानाचा परिणाम म्हणून किंवा तपासादरम्यान पोलिसांनी प्राप्त केलेल्या इतर कोणत्याही सामग्रीचा परिणाम म्हणून, अपीलकर्त्याशी ती संबंधित आहे की नाही.

५१. या आधारावर आम्हाला आढळले आहे की अभियोग पक्षाने हे प्रकरण पुरेसे सिद्ध केलेले नाही. हे दोन कारणांसाठी आहेः १) जर अपीलकर्त्याच्या कथित घराची १३.६.२०१० रोजी सखोल झडती घेण्यात आली, जसे की निशाणी क्र. ३५ वरील ज्ञापन आणि निशाणी क्र. ३६ वरील जप्ती ज्ञापना वरून स्पष्ट होते, तर दिनांक १६.६.२०१० रोजी जप्त करण्यात आलेल्या वस्तूंवर प्रश्न उद्भवू नये. निशाणी क्र. ३५ वरून हे स्पष्ट होते की हे घर म्हणजे ८.५ फूट x ६.५ ची एक छोटी खोली आहे. (ज्यापैकी स्नानगृह हे २.५ फूट x २.५ फूट होते) अपीलकर्त्याच्या अनुपस्थितीत पोलीस पक्षाने सदर खोलीचे सूक्ष्मदर्शक पद्धतीने झडती घेतली, आणि तरीही दिनांक १६.६.२०१० रोजी निशाणी क्र. ४८ वरील ज्ञापन द्वारे कथितपणे जप्त केलेली कोणतीही सामग्री सापडली नाही. (२) दिनांक १३.६.२०१०,१६.६.२०१० आणि १७.०६.२०१० रोजी घेतलेल्या झडतीत जप्त केलेल्या वस्तू, अपीलकर्त्याचा गुन्ह्याशी पुरेसा संबंध जोडत नाहीत. विस्तारासाठी, आम्ही येथे सारणी स्वरूपात, जप्त केलेले, क्रमांकित केलेले, स्वीकारलेल्या वस्तु आणि त्यांचे वैज्ञानिक मूल्यांकन देत आहोत.

प्रकाश निषाद विरुद महाराष्ट्र राज्य. फौजदारी याचिका क्रमांक ११००९-१०/२०१५

अ.क्र	ज्ञापन		दिनांक	जप्ती		वस्तूचे वर्णन		एफएसएल अहवाल		डीएनए विश्लेषण		
	तपशील	नि.	-	द्वारे	साक्षीदार	वस्तूं	नि.	आरोपींचे रक्त/वीर्य	मयत व्यक्तीचे रक्त	नि.	निष्कर्ष	
१	पंचनामा @पान क्रमांक २३९-२४८ पहिला शोध	३५	१३.०६.२०१०	पीडब्लू - १२	पीडब्लू-५ आणि श्री. पियुष रमेश कुमार जैन [परीक्षण केलेले नाही]	१ – कार्डबोर्ड बॉक्स २ - तपकिरी रजई (ब्लँकेट) ३ -दोन फरशा ४ - नायलॉन चटई ५ पिवळा टॉवेल ६ - लोखंडी पाना (स्पॅनर) ७ - उशीवरील एक केस ८ - चटईचा एक तुकडा ९ - उशीचा एक कापलेला तुकडा क्र. ७ वगळता सर्व वस्तूंवर रक्ताचे डाग आहेत.	८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६	नाही नाही नाही नाही नाही नाही नाही - नाही नाही निशाणी क्र. ८४ @ पान क्र ३३५	होय होय होय होय होय होय - - होय होय निशाणी क्र. ८४ @ पान क्र ३३५	१६ १७ १८ - २० – - २२ २४	आरोपी रक्त/वीर्य . निशाणी क्र ८६ @ पान क्र ३३९ त्यावरचे रक्त आरोपींचे नाही	मयत व्यक्तीचे रक्त निशाणी ८६@ पान क्र ३३९ निशाणी क्र. १६, १७, १८, २०, २४ वरील रक्त हे मयताचे आहे . केसः स्त्रोत अज्ञात.

२	पंचनामा @ पान क्र . २६२-२६४	४८	१६.०६.२०१०	पीडब्लू - १३	पीडब्लू- ७ आणि	१- मयत व्यक्तीचा तपकिरी निक्कर.	१	नाही.	होय.	१	निशाणी क्र. १ वरील वीर्याचे डाग	निशाणी क्र. १, ३ वरील रक्त
	दुसरा शोध				श्री. प्रदीप कोडरलाल मेहता [परीक्षण केलेले नाही]	२-आरोपींचे निळे अंतर्वस्त्र.(अंडरवियर) ३ -आरोपींचे पांढरे बनियान. ४- आरोपीचे करड्या रंगाचे बरमुडा वस्तू १,३ आणि ४ वरील रक्ताचे डाग	२ ३ ४	नाही नाही नाही निशाणी क्र. ८० @ पान क्र . ३२७	नाही होय होय निशाणी क्र. ८० @ पान क्र . ३२७	२ ३ ४	[निशाणी ८५ @ पान क्र ३३७]	मयत व्यक्तीचे आहे. [निशाणी ८५ @ पान क्र ३३७

३	पंचनामा @ पान क्र २८५-२८७ तिसरा शोध	५१	१७.०६.२०१०	पीड ब्लू-१३	पीडब्लू- आणि श्री. प्रदीप हरिश्चंद्र कजवे [परीक्षण केलेले नाही]	१ -आरोपीचा शर्ट. २ -आरोपीची पँट. वस्तू १ वरील रक्ताचे डाग	१ २	नाही नाही निशाणी ८२ @ पान क्र . ३३१	होय नाही निशाणी ८२ @ पान क्र . ३३१	१ २	नाही नाही.	निशाणी क्र. १ वरील रक्त रक्तगट प्रकार 'ब'

५२. पोलिसांनी जप्त केलेल्या कोणत्याही वस्तूवर अपीलकर्त्याचे रक्त सापडले नाही, हे वरील तक्त्यावरून स्पष्ट होते. पीडितेशी संबधित (प्रॉसिक्युट्रिक्सशी संबंधित) निकरवर (तपकिरी) आणि तिच्या योनीच्या स्वॅबवर केवळ वीर्य डाग आढळले.

५३. अपीलकर्त्याविरुद्ध निर्णायक पुरावे स्थापित करण्यासाठी, फिर्यादीने दिनांक १६. ०६. २०१० च्या संप्रेषणावर अवलंबून राहण्याचा प्रयत्न केला ज्याद्वारे अभियोग साक्षीदार (PW)१३ ने संचालक, न्यायवैद्यक प्रयोगशाळा, महाराष्ट्र यांच्याकडे विश्लेषणासाठी काही वस्तू पाठवल्या. उपरोक्त बाबींच्या संदर्भात, १२, १३आणि १४ जून २०१० रोजी जप्त केलेल्या वस्तू, मग ते अपीलकर्त्याचे असोत किंवा फिर्यादीचे असोत, ते खालीलप्रमाणे आहेतः

दिनांक १२. ०६. २०१० रोजी प्राप्त झालेले मुद्देमाल पीडितेच्या च्या वैद्यकीय अधिकाऱ्याने सील केले			
अनु क्रमांक	**बाटली.**	**वस्तूंचे वर्णन**	**निशाणी**
१	ए	रक्ताचा नमुना.	निशाणी क्र. १
२	बी	डाव्या हाताची कापलेली नखे	निशाणी क्र. २
३	सी.	डोक्यावरील केसांचा नमुना.	निशाणी क्र. ३
४	डी.	योनिमार्गातील द्रवपदार्थाचा स्वॅब.	निशाणी क्र. ४
५	ई.	योनिमार्गातील द्रवपदार्थाचा स्वॅब.	निशाणी क्र . ५
६	एफ.	तोंडातील द्रव.	निशाणी क्र . ६
७	जी.	उजव्या हातातील कापलेली नखे	निशाणी क्र . ७
अपीलकर्त्याच्या दिनांक १३. ०६. २०१० रोजी प्राप्त झालेल्या वस्तू			
८	-	चौरस आकाराचा कार्ड बॉक्स, ज्यावर "सुनोरा फ्लोअर टाईल्स" हे शब्द आहेत.	निशाणी क्र. ८

९	-	एक चॉकलेट रंगाची मळकट चादर.	निशाणी क्र. ९
१०	-	हिरव्या रंगाच्या फरशांचे दोन तुकडे.	निशाणी क्र. १०
११	-	हिरव्या, पिवळ्या आणि निळ्या रंगाच्या नायलॉनच्या चटईचा एक तुकडा.	निशाणी क्र. ११
१२	-	एक पिवळा टॉवेल.	निशाणी क्र. १२
१३	-	एक लोखंडी पाना (स्पॅनर) .	निशाणी क्र. १३
१४	-	उशीवर आढळलेले एक केस .	निशाणी क्र. १४
१५	-	चटईचा एक तुकडा.	निशाणी क्र. १५
१६	-	उशीवरील कापडाचा एक तुकडा.	निशाणी क्र. १६
दिनांक १४.०६. २०१० रोजी अपीलकर्त्याच्या वैद्यकीय तपासणीमध्ये वैद्यकीय अधिकाऱ्याने सील केलेला मुद्देमाल			
१		बाटली १ व्हिसेराचा नमुना.	निशाणी क्र. १७
२		बाटली २ रक्ताचा नमुना.	निशाणी क्र. १८
३		बाटली ३ रक्ताचा नमुना (सायट्रेट).	निशाणी क्र. १९
४		बाटली ४ गुप्तांगावरील केसांचा नमुना.	निशाणी क्र. २०
५		बाटली ५ डोक्यावरील केसांचा नमुना.	निशाणी क्र. २१
६		बाटली ६ मानेवर ओरखडलेल्या जखमेचा कापसाने घेतलेला स्वॅब.	निशाणी क्र. २२
७		बाटली ७ उजव्या हाताची कापलेली नखे	निशाणी क्र. २३
८		बाटली ८ डाव्या हाताची कापलेली नखे	निशाणी क्र.२४

५४. या कागदपत्रांच्या परीक्षणातून असे दिसून येते की अपीलकर्त्याचे रक्त आणि वीर्य यांचे नमुने न्यायवैद्यक विश्लेषणासाठी पाठवण्यात आले होते.महत्त्वाचे म्हणजे, असे नमुने कोणी घेतले, कोणत्या तारखेला, किती वेळा आणि ते एकाच वेळी का पाठवले गेले नाहीत हे स्थापित करण्यासाठी अभिलेखीत काहीही नसले तरी, पोलिस अधिकाऱ्यांपैकी कोणीही नमुने सुरक्षित ठेवण्याच्या औपचारिकतेची साक्ष दिलेली नाही.

५५. दिनांक १४.०६.२०१० रोजी संकलित केलेला अपीलकर्त्याचा पहिला कथित रक्त नमुना दिनांक १६.०६.२०१० रोजी संप्रेषणाद्वारे विश्लेषणासाठी पाठविला गेला होता (निशाणी क्र. ६०) दिनांक २०.०७.२०१० रोजी घेतलेल्या अपीलकर्त्याचा दुसरा कथित रक्त नमुना त्याच दिवशी संप्रेषणाद्वारे पाठविला गेला (निशाणी क्र.७२)

५६. अभिलेखावर फक्त एकच दस्तऐवज (निशाणी क्र.७९) आहे, जो अपीलकर्त्याची वैद्यकीय तपासणी करण्यात आल्याचे सूचित करतो. परंतु या दस्तऐवजातही शरीराच्या भागाचे नमुने काढले जात असल्याचे उघड होत नाही. ज्या डॉक्टरांनी अशी तपासणी केली आहे, त्यांनी त्यातील मजकुराच्या अचूकतेची साक्ष देण्यासाठी साक्षीदार कठड्यात कधीही पाऊल ठेवले नाही.तसेच दस्तऐवज स्वतःच अविश्वसनीय आहे कारण आम्हाला त्यात आणि वेगळ्या हातात काही प्रक्षेपण आढळतात. याव्यतिरिक्त, दस्तऐवज फ़ौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ५३ अ अंतर्गत लागू केलेल्या वैधानिक आवश्यकतांनुसार खरे ठरत नाही.

५७. या न्यायालयाने **कृष्णकुमार मलिक विरुद्ध हरियाणा राज्य (२०११) ७ एस एस सी १३०** (दोन न्यायाधीश) या खटल्यात कलम '५३ अ' चे पालन करण्याची आवश्यकता असल्याचे निरीक्षण नोंदवले, जे **नंतर राजेंद्र प्रल्हादराव वासनिक विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य (२०१९) १२ एस एस सी ४६०** (तीन न्यायाधीश) मध्ये स्पष्ट केले गेले की ही तरतूद अनिवार्य स्वरूपाची नाही. असे आढळून आले की तरतुदीचे पालन करण्याची गरज आहे की नाही या संदर्भात केवळ सकारात्मक निर्णय घेणे आवश्यक आहे. खंडपीठाने असे म्हटले –

> " ४९...एखाद्या व्यक्तीच्या तपासणीत बलात्काराच्या गुन्ह्याचा किंवा बलात्काराचा प्रयत्न केल्याचा पुरावा देऊ शकेल असा विश्वास ठेवण्यासाठीची वाजवी कारणे असली पाहिजेत. जर वाजवी कारणे अस्तित्वात असतील, तर फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ५३ -अ (२) द्वारे गृहीत धरलेली वैद्यकीय तपासणी केली जाणे आवश्यक आहे आणि त्यात आरोपीची तपासणी आणि आणि डी. एन. ए. प्रोफाइलिंगसाठी आरोपीच्या अंगावरून घेतलेल्या सामग्रीचे वर्णन समाविष्ट आहे."

(भर देण्यात आला आहे)

५८. येथे सहा वर्षांच्या लहान मुलीवर निर्घृणपणे हल्ला करण्यात आला आणि तिची हत्या करण्यात आली. गुन्हा केल्याच्या संशयावरून अपीलकर्त्याला अटक करण्यात आली.पोलिसांनी त्यानुसार कारवाई केली आणि कोठडीत असलेल्या अपीलकर्त्याने दिलेल्या विधानांनुसार त्यांनी शोध लावला असावा असे मानले जात होते, तर मग हे कसे म्हणता येईल की, ज्या वेळी अधिकार्यांनी असा सकारात्मक निर्णय घेणे आवश्यक होते, त्या वेळी कलम ५३-अ चे पालन करणे आवश्यक असल्याचे वाजवी कारण अस्तित्वात नव्हते का? या न्यायालयाच्या मते, या

गुन्ह्याच्या तपासात ही एक स्पष्ट चूक आहे, कारण सहा वर्षांच्या मुलीवर तिच्या शरीराच्या दोन्ही गुप्त भागांवर लैंगिक अत्याचार करण्यात आले होते. अपीलकर्त्याच्या वैद्यकीय तपासणीमुळे अशा हल्ल्याची पुष्टी झाली असती.

५९. आतापर्यंत पाहिल्याप्रमाणे,अपीलकर्त्याचे नमुने कोणी घेतले याबद्दलस्पष्टता नाही. कोणत्याही परिस्थितीत, अभिलेखावरून असे दिसून येते की, दिनांक १४.०६.२०१० रोजी घेतलेल्या नमुन्यांचा एक संच दिनांक १६.०६.२०१० रोजी रासायनिक विश्लेषणासाठी पाठविण्यात आला होता आणि दुसरा नमुना, एक महिन्यानंतर २०.०७.२०१० रोजी त्याच दिवशी पाठविला गेला होता. समान स्वरूपाचे वैज्ञानिक पुरावे नसल्यास, समानतेच्या बाबतीत तत्परतेचे हे भिन्न अंश का अस्तित्वात आहेत, हे स्पष्ट केलेले नाही.

६०. परिशिष्ट XXIV (२४) मधील वैज्ञानिक पुराव्याच्या एकसंधतेबद्दल बोलताना आम्ही महाराष्ट्र पोलिस नियमावली (https://www.mahapolice.gov.in/uplods/acts rules/Mumbai Police Manual PartIII.pdf येथे उपलब्ध) चे असे निरीक्षण करू शकतो. जप्तीच्या क्षणापासून प्रयोगशाळेत तपासणी पूर्ण होईपर्यंत निशाणी आणि नियंत्रण नमुन्यांची एकसंधता सुरक्षित ठेवली पाहिजे.हे ताबडतोब पॅकिंग, सील आणि लेबलिंग करून उत्तम प्रकारे केले जाते आणि नमुन्यांच्या एकसंधतेची सातत्य सिद्ध करण्यासाठी, संदेशवाहक किंवा वाहकाला न्यायालयात साक्ष द्यावी लागेल की त्याला जे मिळाले होते ते सीलबंद केले गेले आणि प्रयोगशाळेत त्याच स्थितीत वितरित केले गेले. प्रयोगशाळेने प्रमाणित करणे आवश्यक आहे की त्यांनी सीलची तुलना केली आहे आणि ती योग्य असल्याचे आढळले आहे. वस्तुंचा स्वतंत्रपणे

भरणा केल्यानंतर त्यांना नेहमी एकमेकांपासून वेगळे ठेवले पाहिजे आणि वाहतूक करताना देखील संपर्क टाळला पाहिजे."

६१. सदरील प्रकरणात, नमुने पाठवण्यास होणारा विलंब स्पष्ट केलेला नाही आणि म्हणूनच, दूषित होण्याची शक्यता आणि मूल्य कमी होण्याची संभाव्य शक्यता वाजवीपणे नाकारता येत नाही. संकलित केलेले नमुने शक्य तितक्या लवकर संबंधित प्रयोगशाळेत पाठवले जातील याची खात्री करण्यासाठी मोहिमेची आवश्यकता असल्यास, आम्ही "तपास अधिकाऱ्यांसाठी गुन्हेगारी दृश्य डीएनए नमुने गोळा करणे, साठवणे आणि वाहतूक करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे-केंद्रीय न्यायवैद्यक विज्ञान प्रयोगशाळा संचालनालय न्यायवैद्यक विज्ञान सेवा संचालनालय, गृहमंत्रालय,भारतसरकार"(http://cfslchandigarh.gov.in/Uploads/Media/Original/20 180627121024 IO-SOP%20Final.pdf येथे उपलब्ध) याचा संदर्भ घेऊ शकतो, जे विशेषतः रक्त आणि वीर्य यांच्या संदर्भात, त्याच्या स्वरूपाची पर्वा न करता, म्हणजे द्रव किंवा कोरडे (कवच/डाग किंवा विखुरलेले) अशा प्रकारे घेतलेल्या नमुन्याची नोंद करते "कोणत्याही विलंब न करता प्रयोगशाळेत सादर करणे आवश्यक आहे".

६२. या दस्तऐवजात 'अभिरक्षा श्रृंखला' राखण्यावरही भर देण्यात आला आहे.अभिरक्षा श्रृंखलाचा अर्थ असा आहे की नमुना घेण्याच्या वेळेपासून, तपास आणि त्यानंतरच्या प्रक्रियेतील त्याची भूमिका पूर्ण होण्यापर्यंत, पुराव्याचा भाग हाताळणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला दस्तऐवजीकरणात योग्यरित्या स्वीकारले जाणे आवश्यक आहे, जेणेकरून प्रामाणिकपणाची खात्री होईल. अभिरक्षेची यादी देणारे दस्तऐवज योग्यरित्या राखले जावे अशी शिफारस केली

जाते. दुसऱ्या शब्दांत, अभिरक्षा दस्तऐवजाची साखळी म्हणजे एक दस्तऐवज, ज्यामध्ये पुरावा संकलित करणाऱ्या व्यक्तीचे नाव किंवा आद्याक्षरे, प्रत्येक व्यक्ती किंवा संस्था ज्याची नंतर अभिरक्षा असते, वस्तू संकलित केल्या किंवा हस्तांतरित केल्या गेल्या, एजन्सी आणि केस क्रमांक, पीडित किंवा संशयिताचे नाव आणि वस्तूचे संक्षिप्त वर्णन समाविष्ट असले पाहिजे.

६३. निर्विवादपणे, अशा पुराव्याच्या सशक्तपणासाठी अपरिहार्य असलेल्या 'कोणत्याही विलंबाविना' आणि 'अभिरक्षा श्रृंखला' या पैलूंचे पालन केले गेले नाही. अशा स्थितिविशेष, हे न्यायालय डीएनए अहवाल (निशाणी ८५) इतका विश्वासार्ह असू शकत नाही की या आधारावर एखाद्याला फाशी दिली जाऊ शकते.आम्ही एफ. एस. एल. तसेच अभिलेखांचा भाग असलेल्या डी. एन. ए. अहवालाचा काळजीपूर्वक अभ्यास केला आहे.या अहवालाचा एक स्नॅपशॉट, सारणीबद्ध स्वरूपात खालीलप्रमाणे सादर केला आहेः

अ.क्र	**वस्तूंचे स्वरूप**	**एफएसएलच्या अहवालाप्रमाणे निशाणी क्र.**	**अहवाल दिनांक**	**वस्तू क्र. आणि जप्तीची तारीख**	**आरोपी/ पीडिता यांच्याशी संबंधित**	**कोणाचे रक्त आणि वीर्य याचे परिणाम आणि विश्लेषण**		**डीएनए अहवाल**
१	निकर	१	१६. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी १०	अभियोक्ती /पीडिता	होय, पीडिता	नाही.	-
२	जांगियाला एंडरवेअर अंतर्वस्त्र म्हटले आहे	२	१६. ८. २०१०	१६. ०६. २०१० रोजी ११	आरोपी	नाही.	नाही.	-
३	बनियन	३	१६. ८. २०१०	१६. ०६. २०१० रोजी १२	आरोपी	होय, पीडिता	नाही.	निशाणी क्र. १ वर आढळलेल्या रक्तासारखे
४	बर्म्युडा	४	१६. ८. २०१०	१६ . ०६. २०१० रोजी १३	आरोपी	होय.	नाही.	

५	स्क्वेअर कार्ड-बोर्ड	१६	१२. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी १	आरोपी	होय, पीडिता	नाही.	निशाणी क्र. १ वर आढळलेल्या रक्तासारखे
६	चादर	१७	१२. ०८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी २	आरोपी	होय, पीडिता	नाही.	निशाणी क्र. १ वर आढळलेल्या रक्तासारखे
७	मजल्याव रील फरशांचे तुकडे	१८	१२. ०८.२०१०	१३. ०६. २०१० रोजी ३	आरोपी	होय, पीडिता	नाही.	निशाणी क्र. १ वर आढळलेल्या रक्तासारखे
८	चटई	१९	१२. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी ४	आरोपी	होय.	नाही.	-
९	टॉवेल.	२०	१२. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी ५	आरोपी	होय, पीडिता	नाही.	निशाणी क्र. १ वर आढळलेल्या रक्तासारखे
१०	पाना	२१	१२. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी ६	आरोपी	-	नाही.	-
११ .	उशीवर आढळलेले केस	२२	१२. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी ७	आरोपी	-	नाही.	अज्ञात व्यक्ती
१२ .	चटई	२३	१२. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी ८	आरोपी	होय.	नाही.	-
१३.	उशी.	२४	१२. ८. २०१०	१३. ०६. २०१० रोजी ९	आरोपी	होय, पीडिता	नाही.	निशाणी क्र. १ वर आढळलेल्या रक्तासारखे
१४.	योनी (वजाइनल) स्मीअर स्लाइड	५	१२. ८. २०१०	-	पीडिता / अभियोक्ती	नाही.	होय.	आरोपींच्या पुरुष हॅप्लो-प्रकारांशी जुळले. एकाच पित्याच्या संततीतील आहेत

तयार संदर्भासाठी डी. एन. ए. विश्लेषण निशाणी चा उतारा खालीलप्रमाणे पुनर्निर्मित केला आहे.

‘‘निर्वचन

१. रक्ताच्या डी. एन. ए. प्रोफाइलमध्ये निशाणी क्र. १६ कार्डबोर्ड, निशाणी क्र.१७ चादर, निशाणी क्र.१८ टाइलचे दोन तुकडे, निशाणी क्र.२० टॉवेल, निशाणी क्र.२४ उशीवरील कपड्याचा तुकडा आणि निशाणी क्र १ पीडित सायुनमबानो एम.ए. शेख यांच्या निकरवर आढळलेले रक्त आणि एफ.एस.एम. एल. प्रकरण क्रमांक डीएनए ३१५/१० मधील आरोपी प्रकाश झिनक निषाद याच्या निशाणी क्र ३ सँडो बनियान आणि निशाणी क्र १ वरील सायुनमबानो एम. ए. शेख यांचा रक्त नमुना एकसारखा आणि एकच स्त्री जातीचा आहे. डी. एन. ए. प्रोफाइल रक्ताच्या स्रोतातील मातेच्या आणि वडिलांच्या युग्मविकल्पशी (अलील्सशी) जुळतात.

२. रक्ताच्या डी. एन. ए. प्रोफाइलमध्ये निशाणी क्र .१६ कार्डबोर्ड, निशाणी क्र .१७ चादर, निशाणी क्र.१८ टाइलचे दोन तुकडे, निशाणी क्र.२० टॉवेल, निशाणी क्र.२४ उशीवरील कपड्याचा तुकडा निशाणी क्र. १ वरील सायुनमबानो एम. ए. शेख यांचा रक्त नमुना आणि निशाणी क्र. १ पीडित सायुनमबानो एम.ए. शेख यांच्या निकरवर आढळलेले रक्त आणि एफ.एस.एम.एल. प्रकरण क्रमांक डीएनए ३१५/१० मधील आरोपी प्रकाश झिनक निषाद याच्या निशाणी क्र. ३ सँडो बनियान आणि एफ.एस.एम.एल. प्रकरण क्रमांक डीएनए ३६६/१० प्रकाश

झिनक निषाद यांचा रक्त नमुना यांचा स्त्रोत एकच आहे. डीएनए प्रोफाइल रक्ताच्या स्त्रोतामध्ये मातृ आणि पितृत्वाच्या युग्मविकल्पशी

(एलीलशी) जुळत नाहीत.

३. अज्ञात व्यक्तीचे नियंत्रित डीएनए प्रोफाइल निशाणी क्र . २२ वरील एका केसा पासून प्राप्त होते. "

६४. जरी अन्यथा, डीएनए पुराव्याच्या मूल्यांच्या आधारे, आम्ही या न्यायालयाने **पट्टू राजन विरुद्ध तामिळनाडू राज्य [८ (२०१९) ४ एस एस सी ७७१]** मधील खालील निरीक्षणांचा संदर्भ देऊ शकतो.

"५२. इतर सर्व मत पुराव्यांप्रमाणेच, डी. एन. ए. पुराव्याला दिलेले संभाव्य मूल्य देखील प्रकरणानुसार बदलते, जे तथ्ये आणि परिस्थिती आणि अभिलेखवलेल्या इतर पुराव्यांना दिलेले वजन यावर अवलंबून असते, मग ते उलट असो किंवा पुष्टी देणारे.हे लक्षात ठेवणे अधिक महत्त्वाचे आहे, हे लक्षात घेता की विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीसह डी. एन. ए. पुराव्यांची अचूकता वाढत असली तरी, त्याद्वारे ती अधिकाधिक विश्वासार्ह होत असली तरी, आपण अद्याप अशा टप्प्यावर पोहोचलेलो नाही जिथे ती अचूक आहे असे म्हणता येईल. अशाप्रकारे, असे म्हणता येणार नाही की डी. एन. ए डी पुराव्याच्या अनुपस्थितीमुळे पक्षाविरुद्ध प्रतिकूल निष्कर्ष निघेल, विशेषत: अशा पक्षाच्या बाजूने अभिलेखवलेल्या इतर ठोस आणि विश्वसनीय पुराव्याच्या उपस्थितीत.

(भर देण्यात आला)

६५. वरील प्रकरणाचा संदर्भ देत, **मनोज विरुद्ध एम. पी. ९ [९ (२०२३) २ एस एस सी ३५३]** मधील तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने जे. एस. रवींद्र भट यांच्या माध्यमातून खालील निरीक्षण नोंदवले; "

> ''१५८ . त्यामुळे या न्यायालयाने पूर्वीच्या डी. एन. ए. अहवालांवर भर दिला आहे, ज्यामध्ये आरोपीचा दोष सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला गेला होता.विशेष म्हणजे, विश्वासार्हता पुष्टी करण्यासाठी होती.या न्यायालयाने चाचणीमध्ये गुणवत्ता सुनिश्चित करण्याची आणि पुरावे दूषित होण्याची शक्यता दूर करण्याची गरज अधोरेखित केली; त्यात असेही म्हटले आहे की एक मत असल्याने, अशा पुराव्याचे संभाव्य मूल्य प्रत्येक प्रकरणानुसार बदलले पाहिजे."

६६. सध्याच्या प्रकरणात, जरी, अहवालाद्वारे डी. एन. ए. पुरावा उपस्थित होता, तरी त्याची विश्वासार्हता अचूक नाही, विशेषतः या वस्तुस्थितीच्या प्रकाशात अशा पुराव्याचे तडजोड न केलेले स्वरूप स्थापित केले जाऊ शकत नाही; आणि वरील आपल्या चर्चेतून दिसू शकणारे इतर ठोस पुरावे जवळजवळ पूर्णपणे अनुपस्थित आहेत.

६७. दुर्दैवाने, खालील न्यायालयांनी वरील सर्व पैलूंचा अभ्यास केला नाही आणि अपीलकर्त्याचा अपराध गृहित धरला आणि त्याला गुन्हेगार ठरवले.

६८. असे दिसते की, खालील न्यायालयांवर, अभियोग साक्षीदार ४ (PW ४) डॉक्टर -डॉ. अंजली पिंपळे यांच्या साक्षीचा प्रभाव पडला असावा, ज्यांनी शवविच्छेदन केले आणि, "निर्णायक

वैद्यकीय पुरावा" आणि "निर्णायक डीएनए अहवाल" सादर केला. या वैद्यकीय पुराव्याच्या आधारे न्यायालयाने, परिस्थितीचे खंडन न करता, कोणतेही निष्कर्ष न नोंदवता, सामग्री चे स्वरूप, अभियोग प्रकरण आणि साक्षीदारांच्या विधानाची सत्यता खोटे ठरवणे, यात विरोधाभास असूनही अपीलकर्त्याला दोषी ठरवले त्यामुळे त्यांच्या विश्वासार्हतेवरही आरोप होत आहे.

६९. आणखी असे की, उच्च न्यायालयाने सादर केलेल्या निष्कर्षांवरून खालील न्यायालयांमध्ये काय वजन आहे ते अधिक स्पष्ट होते, म्हणजे, कथित गुन्ह्याचे स्वरूप खरोखरच हृदयद्रावक, भयानक आणि सर्वात निंदनीय प्रकारांपैकी एक आहे, ज्यामुळे हे प्रकरण दुर्मिळातील दुर्मिळ असल्याचे लक्षात घेऊन संपरीक्षा कोर्टाने दिलेल्या मृत्यूदंडाच्या शिक्षेची पुष्टी होते.

७०. हे खरे आहे की दुर्दैवी घटना घडली आणि पीडितेच्या शरीरावर अनेक जखमा झाल्या आणि नक्कीच तिला खूप वेदना, यातना, आणि आघात सहन करावे लागले. कोमल वयाच्या 6 व्या वर्षी, ज्या आयुष्यासाठी भविष्यात बरेच काही राखून ठेवण्यात आले होते, ते भयानकरीत्या नष्ट झाले आणि विझले.पीडितेच्या पालकांचे अपरिमित नुकसान झाले; एक अशी जखम ज्यासाठी कोणताही उपाय नाही.

७१. अशी वेदनादायक वास्तविकता या प्रकरणाचा भाग असूनही, आम्ही कायद्यानुसार असे म्हणू शकत नाही की अभियोग पक्षाने अपीलकर्त्याचा आणि गुन्ह्यातील इतर कोणाचाच दोष सिद्ध करण्यासाठी आवश्यक पावले उचलण्यासाठी सर्व आवश्यक प्रयत्न केले आहेत.

७२. खरे तर, घटना क्रम मध्ये मोठे अंतर आहे ज्यामुळे ते स्थापित होणे दूरची गोष्ट आहे- जे अपीलकर्त्याच्या अपराधाकडे निर्देश करते.

७३. आधीच नमूद केल्याप्रमाणे, या प्रकरणाचा तपास करणाऱ्या संस्थांकडून अनेक अनियमितता आणि बेकायदेशीर गोष्टी घडल्या आहेत.

७४. सदर अपीलांमध्ये उपस्थित केलेल्या प्रश्नांची उत्तरे त्यानुसार दिली आहेत.

७५. हे प्रकरण सोडण्यापूर्वी, या भ्याड गुन्ह्याचा तपास ज्या पद्धतीने करण्यात आला त्याची आपण नोंद घेतली पाहिजे. असंख्य त्रुटी संपूर्ण नकाशा पुसून टाकतात.आम्ही आधीच अनेक उदाहरणांकडे लक्ष वेधले आहे ज्यामुळे घटना शृंखला तुटलेली राहिली आहे, त्यातून मोठे चित्र समोर आले आहे की ती व्यक्ती, ती कोणीही असो, आजही शिक्षा न मिळालेली आहे.

७६. निर्दोष सहा वर्षांच्या मुलावर केलेले दोन्ही गुन्हे निर्विवादपणे, मालुम इन सी. (malum in se) म्हणजे, कायद्याच्या प्रतिबंधाशिवाय, स्वतःहून वाईट आणि चुकीचे आहेत. ही वस्तुस्थिती, तपास अधिकाऱ्यांवरील कर्तव्यासह, केवळ देशातील नागरिकांचे संरक्षण करणेच नव्हे, तर समाजावर परिणाम करणाऱ्या गुन्ह्यांची निष्पक्ष आणि योग्य चौकशी सुनिश्चित करणे, जसे की सध्याच्या प्रकरणात, अशा अधिकाऱ्यांवर, या न्यायालयाच्या विचारपूर्वक दृष्टिकोनातून, केवळ कायदेशीरच नाही, तर अशा कृत्ये करणाऱ्यांना न्याय मिळवून देण्यासाठी कायद्याच्या पत्रांतर्गत सर्व संभाव्य पावले उचलणे हे नैतिक कर्तव्य देखील ठरते.

७७. सध्याच्या प्रकरणात, तपास अधिकाऱ्यांना वारंवार अभियोग साक्षीदार ६ (पी. डब्ल्यू 6) वरून अभियोग साक्षीदार १२(पी. डब्ल्यू. 12) आणि नंतर अभियोग साक्षीदार १३(पी. डब्ल्यू. 13) असे का बदलण्यात आले याची कारणे आश्चर्यकारक आणि अस्पष्ट आहेत. आम्ही आधीच निदर्शनास आणून दिल्याप्रमाणे, फौजदारी प्रक्रिया संहिता ५३ -अ च्या तरतुदींचे पालन करण्याची गरज नाही असा निर्णय घेण्याचे कोणतेही कारण दिले जात नाही. संकलित केलेले नमुने विश्लेषणासाठी पाठवण्यात अस्पष्ट विलंब करण्यात आला आहे; आधीच शोधलेल्या जागेचा पुन्हा शोध घेण्यात आला, ज्याचे कारण नोंदीतून समोर आलेले नाही; कुलूप पंचनामा तयार केलेला नाही; अपीलकर्त्याच्या रक्ताचे आणि वीर्यचे कोणतेही नमुने कोणत्याही वैद्यकीय किंवा निमवैद्यकीय कर्मचाऱ्याने काढले नाहीत असे म्हटले जाऊ शकते; अटक झाल्यानंतर एक महिन्यापेक्षा जास्त काळानंतर अपीलकर्त्याकडून कथितपणे अतिरिक्त नमुना घेतला जातो; अपीलकर्त्याचे कथित प्रकटीकरण विधान कधीही वाचले गेले नाही आणि अपीलकर्त्याला त्याच्या स्थानिक भाषेत समजावून सांगितले गेले नाही; अपीलकर्ता त्याचे निवासस्थान असल्याचा आरोप असलेल्या ठिकाणी एकटा राहत नव्हता; आणि अपीलकर्ता प्रथमतः संशयित असण्याचा आधार काय होता, हे एक गूढ राहिले आहे; आवश्यक बाबींवर प्रकाश टाकणाऱ्या व्यक्ती-गणेश भीमा आणि मुन्ना सरोज यांची चौकशी झाली नाही.अशा बहुसंख्य चुकांमुळे अशा रानटी कृत्य करणाऱ्याला शिक्षा देण्याच्या शोधाला पूर्णपणे धोक्यात घालून तडजोड करण्यात आली आहे .

७८. वर नमूद केलेले आरोप जरी गंभीर आणि प्राणघातक स्वरूपाचे असले, तरी विद्यमान अपीलकर्त्याविरुद्ध त्यांची पूर्तता झाली असे म्हणता येणार नाही.सहा वर्षांच्या निष्पाप मुलाविरुद्ध केलेल्या गुन्ह्याची वस्तुस्थिती वादातीत नाही आणि अगदी कठोर शब्दांतही त्याची पुरेशी निंदा

केली जाऊ शकत नाही.तथापि, वरील चर्चेने स्पष्टपणे नमूद केल्याप्रमाणे हा गुन्हा घडण्यास कारणीभूत ठरणाऱ्या परिस्थितीची साखळी ह्या प्रकरणात मृत्यू दंडाची शिक्षा होऊ शकेल इतपत निर्णायकपणे अपीलकर्त्याकडे बोट दर्शवू शकत नाही आणि तसे करूही शकत नाहीत .

७९. वरील बाबी लक्षात घेता, अपीलकर्त्यावर लावलेले आरोप सिद्ध झाले नाहीत.

८०. या न्यायालयाने अलीकडेच, **मगवेंद्र प्रताप सिंग विरुद्ध छत्तीसगड राज्य (१० २०२३ एस एस सी ऑन लाईन एस सी ४८६)** या खटल्यात या न्यायालयाच्या विविध निकालांचा संदर्भ देऊन तपास अधिकाऱ्यांची भूमिका आणि जबाबदाऱ्यांवर भर दिला होता. यशस्वी तपासासाठी आवश्यक असलेल्या अशा तत्त्वांचे पालन केले गेले नाही.जन्मठेपेची शिक्षा किंवा मृत्यू दंडाची शिक्षा यासारख्या कठोर शिक्षांचा समावेश असलेल्या गुन्ह्यांच्या प्रकरणांमध्ये अशा जबाबदाऱ्या आणखी वाढतील हे सांगण्याची गरज नाही.या प्रकरणाचे स्वरूप लक्षात घेता, पोलिसांनी नेहमीपेक्षा अधिक पावले उचलली पाहिजेत, सावधगिरी बाळगली पाहिजे आणि तथ्य-शोध आणि तपासाच्या प्रक्रियेचे रक्षण करण्यासाठी निर्णय घेतले पाहिजेत.

८१. वरील बाबी लक्षात घेता, अपीलांना परवानगी आहे. पूर्वपरिणामी, जिल्हा न्यायाधीश- २ आणि अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, ठाणे यांनी दिनांक २७.११.२०१४ रोजी सत्र प्रकरण क्र. ४०७/२०१० दिलेल्या आणि उच्च न्यायालयाने दिनांक १३ आणि १४ ऑक्टोबर २०१५ रोजीच्या निकालपत्राद्वारे पुष्टी केलेल्या कन्फर्मेशन केस क्र. ४/२०१४ महाराष्ट्र राज्य विरुद्ध प्रकाश निषाद @केवट झिनक निषाद असे शीर्षक असलेले आणि फौजदारी अपील क्र. ८८/२०१५ प्रकाश

निषाद @केवट झिनक निषाद विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य असे शीर्षक असलेले खटल्यातील अपीलकर्त्याला अनुक्रमे भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३०२, ३७६, ३७७, आणि २०१ अन्वये दोषी ठरवून दिलेल्या मृत्युदंड आणि जन्मठेपेची शिक्षा आणि वर वर्णन केलेल्या इतर शिक्षा रद्द करून बाजूला सारण्यात आल्या आहेत.

८२. इतर कोणत्याही प्रकरणात आवश्यक नसल्यास, अपीलकर्त्याला त्वरित मुक्त केले जावे.प्रलंबित अर्ज असतील तर ते देखील निकाली काढण्यात आले.

अपील मान्य करण्यात आले.

*****

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याची कारणाकरता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

*****